

Når troen ikke blir livslang

En kvalitativ analyse av apostasi hos unge voksne i Den norske kirke, og en
praktisk teologisk diskusjon.

Annette Nordby

Veileder

Førsteamanuensis Knut Tveitereid

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,
AVH5040: Masteroppgave i kirkelig undervisning (30 ECTS), Vår 2021.

Antall ord: 24 146

Forord

Når jeg nå står ved veis ende av masterskrivingen, gleder jeg meg over den innsikten jeg har fått i apostasifeltet. Å få arbeide faglig over tid med et tema som har opptatt meg i flere år har vært et privilegium, og nysgjerrigheten min når det gjelder dette feltet har ikke blitt mett. Skriveprosessen har både engasjert og gledet meg, men har samtidig vært tidvis frustrerende. I denne berg-og-dalbanen av en skriveprosess er det mange mennesker som har stått tett på og motivert prosjektet i riktig retning.

Aller først må jeg takke min veileder Knut Tveitereid. Dine kritiske og utfordrende spørsmål har hele tiden utfordret meg til å tenke nye veier og retninger. De har tidvis frustrert meg i min søken etter klare og enkle svar på veiledningene, men jeg ser tydelig ved veis ende at avhandlingen ikke hadde blitt det samme uten spørsmålene som har utfordret meg til å tenke større og annerledes underveis i prosessen. Takk for kyndig veiledning og ditt gode humør, som har gjort hver veiledning til en fryd. Heldige er de som får deg som veileder i fremtiden!

En stor takk må rettes til mine informanter som med stor frimodighet har takket ja til å dele av sine opplevelser og historier. Uten deres historier hadde ikke masteravhandlingen blitt til.

Takk kjære mamma, pappa og familien, som har heiet på meg hele veien i skriveprosessen. Deres jevnlige spørsmål om hvordan det har gått med både skrivingen og meg har vært kjærkomment. Takk for at dere har gitt meg rom til å skrive midt i familieferien, og for at dere har lagt til rette for at jeg skal få de beste mulige forutsetningene for skrivingen til enhver tid.

Marthe Kristensen, Katinka Broe Fageraas og Martin Flatmoen, tusen takk for at dere har fulgt skriveprosessen tett, og velvillig har bidratt som sparringspartnere og heiagjeng. Takk for at dere tok dere tid til å korrekturlese midt i sommerferien – deres kritiske blikk har vært nødvendig. Aller mest takk for at dere er dere. Jeg setter enormt pris på dere hver eneste dag.

Kjære Silje Eline Solheim og Emma Ekern, takk for at dere har mint meg på hvorfor jeg skriver denne masteren, også når den tidvis har gått under navnet «Det vi ikke nevner». Det har bidratt med motivasjon når skrivesperren i perioder har rammet meg. Likevel takker jeg aller mest for kaffeavbrekk, strikking og pauser. Jeg er heldig som får leve livet tett på dere.

En stor takk må rettes til Øystein Skarholm for at du har brukt av travle leirdager og tiden din til å gi verdifulle innspill. Dine tilbakemeldinger og kritiske perspektiver både i utarbeidelsen og korrekturlesningen av avhandlingen har vært verdifulle og viktige. Forhåpentligvis har masteren tilført noen nye perspektiver inn i arbeidet vårt!

Til slutt vil jeg rette en generell takk til alle mine kjære venner som har spurt om hvordan skrivingen går, hørt meg fortelle i tide og utide om oppgaven, stilt spørsmål og generelt vist interesse. Det har gjort skriveprosessen både morsom og meningsfull. Samtidig har hytteturer, filmkvelder, gåturer, kaffeavtaler, spillkvelder og middager vært viktige avbrekk i skriveprosessen og gitt meg fornyet motivasjon til skrivingen. Jeg er enormt heldig, og takknemlig for å være omgitt av så mye gode folk!

Takk Herre for frelsen, nåden og livet med deg.

Oslo, august 2021.

Sammendrag

I denne avhandlingen tar jeg for meg problemstillingen: «Hva kjennetegner og hva kan lede til apostasi blant unge mennesker som har vært en del av et ungdomsarbeid i Den norske kirke, og hvordan kan kirken møte denne utfordringen?». Apostasi betegner prosessen hvor et individ slutter å identifisere seg som religiøs, avviser troen på religiøse trossannheter samt avviser religiøse fellesskap som utgangspunkt for selvidentifikasjon. Dette undersøker jeg i avhandlingen med utgangspunkt i et kvalitativt metodisk design, nærmere bestemt fem individuelle semistrukturerte intervjuer med mennesker i alderen 18-30 år. Informantene har til felles at alle har identifisert seg som kristne, men på et tidspunkt har sluttet.

Av analysen av materialet tydeliggjøres det at norske apostater først og fremst kjennetegnes av en avvisning som ikke er absolutt og total. Mange fastholder fremdeles en tro på at det er «noe mer», selv om de ikke lenger identifiserer seg som kristne. Selve avvisningen fører heller ikke med seg en stor psykologisk og livsforvandlerende reorientering, fordi troen i stor grad har vært avgrenset til kirkens sfære og trospraksisene i liten grad er internalisert i den enkeltes liv. Samtidig er et viktig funn at ubevisst apostasi, hvor selve avvisningen skjer som et resultat av en lengre tidsperiode med passivisering av troen, virker å kjennetegne norske apostater i denne aldersgruppen. Avvisningen skjer ikke som følge av et aktivt brudd med troen og er gjerne ikke bevisst eller intendert; det bare blir sånn. På samme tid kjennetegnes apostasien av at det er i sammenheng med endrete sosiale forhold at avvisningen finner sted, og informantene er i liten grad opptatt av troen som objektiv sannhet.

De viktigste funnene i oppgaven kan oppsummeres i tre teser som jeg drøfter i avhandlingen: 1) Gode opplevelser i kirken er ikke nok, 2) Praksis og apostasi henger sammen og 3) Sosiale fellesskap har konsekvenser for apostasi. Disse tesene blir i avhandlingen drøftet i lys av teori om trospraksiser, habituering og plausibilitetsstrukturer, og leder ut i en praktisk teologisk diskusjon om hvordan kirken kan møte dette på best mulig vis.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn for avhandlingen.....	1
1.2	Problemstilling	2
1.3	Praktisk teologi.....	3
2	Metode.....	6
2.1	Prosjektets metodiske forskningsdesign.....	6
2.1.1	Valg av metode og refleksjoner	6
2.1.2	Kvalitative intervjuer.....	7
2.2	Materialet	8
2.2.1	Utvalg av informanter og framgangsmåte.....	9
2.2.2	Bearbeiding av datamaterialet.....	10
2.3	Validitet og reliabilitet	12
2.4	Troens egenart	13
3	Teori	15
3.1	Analyseteori	15
3.1.1	Apostasi.....	15
3.1.2	Zuckermans typologi.....	16
3.1.3	Armand Mauss sin typologi	18
3.1.4	Hvordan Mauss/Zuckerman brukes i avhandlingen.....	18
3.2	Drøftingsteori	19
3.2.1	Trospraksiser	19
3.2.2	Habituering.....	21
3.2.3	Plausibilitetsstrukturer.....	22
4	Fem historier – presentasjon av materialet.....	24
4.1	Informant I1 – «Tonje»	24
4.2	Informant I2 – «Petter»	25
4.3	Informant I3 – «Truls»	26

4.4	Informant I4 – «Oskar»	28
4.5	Informant I5 – «Siri»	29
5	Analyse	31
5.1	Early eller late apostasy	31
5.2	Deep eller shallow apostasy	33
5.3	Mild eller transformative apostasy	35
5.4	Social, intellectual og emotional apostasy	38
5.5	Bevisst og ubevisst apostasi	40
5.6	Apostasi i norsk kontekst	42
6	Drøfting av faktorene	44
6.1	Gode opplevelser i kirken er ikke nok	44
6.2	Praksis og apostasi henger sammen	46
6.3	Sosiale fellesskap har konsekvenser for apostasi	50
6.4	Hva kan kirken lære av dette?	53
7	Avslutning	56
7.1	Konklusjon	56
7.2	Videre forskning	58
8	Litteratur	61
9	Vedlegg	64
9.1	Vedlegg 1: Intervjuguide	64
9.2	Vedlegg 2: Avklaringer til transkripsjonen	66
9.3	Vedlegg 3: Transkripsjon av intervju I1	67
9.4	Vedlegg 4: Transkripsjon av intervju I2	83
9.5	Vedlegg 5: Transkripsjon av intervju I3	97
9.6	Vedlegg 6: Transkripsjon av intervju I4	113
9.7	Vedlegg 7: Transkripsjon av intervju I5	128
9.8	Vedlegg 8: Informasjonsskriv	136
9.9	Vedlegg 9: Godkjenning av NSD	138

1 Innledning

Hver uke arbeides det i Den norske kirke for at unge mennesker skal få møte evangeliet forkynt i konfirmasjons- og ungdomsarbeid i regi av lokale menigheter. Derfor kommer mange unge mennesker til tro i ungdomstiden. Selv om mange av disse blir i kirkelig arbeid over tid er det ingen automatikk i at disse forblir troende hele livet. Mange unge mennesker avviser sin religiøse identitet i alderen mellom 18-30 år, i tiden som ung voksen. Dette fenomenet – å avvise egen religiøs identitet og å slutte å tro – er det som defineres av blant annet sosiologen Phil Zuckerman som *apostasi*.¹ Denne problemstillingen har drevet kateketer, ungdomsarbeidere og andre engasjerte – meg selv inkludert – til spørsmålet: Hvorfor slutter unge mennesker som har vært en del av et ungdomsarbeid i Den Norske kirke over flere år å tro?

1.1 Bakgrunn for avhandlingen

Arbeidet med denne avhandlingen har vært drevet av to motivasjonsfaktorer. For det første er det at unge mennesker utrustes til en livslang tro et tema som engasjerer meg personlig. Jeg har selv vært engasjert i ungdomsarbeid i mange år, og den største sorgen ved å være engasjert i slikt arbeid er alle ungdommene som har vært en del av arbeidet og identifisert seg som kristne over flere år, men som på et tidspunkt slutter. Det er ikke gitt at alle disse forlater troen for godt, men at en betydelig prosentandel gjør det er rimelig å anta. Den personlige motivasjonen i forbindelse med problematikken ledet meg til å lese David Kinnaman sin bok *You lost me: why young Christians are leaving church and rethinking faith* fra 2011 som presenterer en amerikansk studie av faktorer til at unge mennesker bryter med troen og kirken. Den amerikanske konteksten er naturligvis annerledes enn den norske, men inspirasjonen fra boken har ledet til ønsket om å undersøke faktorer som gjør at unge mennesker som har vært en del av et ungdomsarbeid i Den norske kirke over flere år, avviser troen. For det andre er dette et sentralt fagfelt å forske på for min fremtidige rolle som kateket. Dermed er relevansen av slik forskning, i kombinasjon med personlig engasjement i møte med problematikken, viktige motivasjonsfaktorer som har ledet til denne avhandlingens tematikk.

¹ Zuckerman 2011: 4.

Samtidig er feltet lite forsket på i norsk kontekst. I internasjonal kontekst kan vi finne forskning fra for eksempel Barna Group presentert i *You lost me: why young Christians are leaving church and rethinking faith* og fra Ruth Perrinn i boken *Changing shape. The faith lives of millennials*. Selv om disse ikke brukes eksplisitt i avhandlingen har de vært viktige i forarbeidet med avhandlingen. I norsk kontekst eksisterer det et lite utvalg forskning på fenomenet, blant annet to masteravhandlinger, men det er et langt mer uoppdaget felt enn i internasjonal kontekst. I 2016 undersøkte Eivind Svenningsen i sin avhandling hvorfor unge mennesker bryter med troen gjennom kvalitative intervjuer. Svenningsens avhandling presenterer flere interessante funn, særlig knyttet til epistemologi, verdensbilde og gudsbilde. Han valgte imidlertid ikke å begrense utvalget til Den norske kirke slik jeg vil gjøre. Derfor vil min avhandling skille seg på dette området, og i tillegg vil den ha et annet teoretisk bakteppe og materialegrunnlag. En annen sentral avhandling skrevet om temaet er Roald Zeiffert sin avhandling fra 2018. Hans forskningsbidrag tar for seg frafall og tilvekst i det organiserte barne- og ungdomsarbeidet i norske frimenigheter. Selv om mitt prosjekt tar for seg en annen kirkelig kontekst, er avhandlingen relevant å trekke fram som et eksempel på forskning som er gjort i norsk kontekst fordi prosjektet tar for seg samme fenomen. For utenom disse avhandlingene er det gjort lite forskning på feltet i norsk kontekst. Jeg anser det derfor som viktig å kunne bidra til å belyse faktorer som kan være gjeldende og kanskje enda viktigere; å bidra til en konstruktiv diskusjon av hvordan kirken som institusjon kan jobbe for at ungdom blir utrustet til en livslang tro.

1.2 Problemstilling

Med dette som bakteppe for avhandlingen, har jeg derfor utarbeidet følgende problemstilling:

Hva kjennetegner og hva kan lede til apostasi blant unge mennesker som har vært en del av et ungdomsarbeid i Den norske kirke, og hvordan kan kirken møte denne utfordringen?

Avhandlingens formål er altså tredelt. (1) Jeg ønsker å undersøke hva som kjennetegner apostasi blant 18-30 åringer som har vært en del av et kristent ungdomsarbeid i Den norske Kirke, samt (2) undersøke hvilke faktorer som kan være indikasjoner på hvorfor unge mennesker forlater troen, men og å diskutere (3) hvordan kirken kan møte denne utfordringen

på best mulig måte. Problemstillingen er brutt ned i tre forskningsspørsmål for å presisere hva jeg vil ta for meg i drøftingen:

- a) Hva forteller et utvalg unge mennesker om prosessen fra troende til ikke-troende, og hva kjennetegner apostasi blant denne gruppen?
- b) Hvilke faktorer kan være gjeldende for at noen unge mennesker velger å slutte og identifisere seg som kristne?
- c) Hvordan kan kirken møte denne problemstillingen?

For å besvare problemstillingen har jeg intervjuet fem informanter, som alle har identifisert seg som kristne over flere år. På et tidspunkt har de avvist sin religiøse identitet. Når jeg i avhandlingen omtaler kristen tro er det forstått som et sett av overbevisninger knyttet til kristne sannheter som har spilt en sentral rolle for individets liv. Intervjuene vil utgjøre materialet for å drøfte avhandlingens problemstilling og vil analyseres i lys av teori hentet fra apostasifeltet. I selve drøftingen trekker jeg inn flere andre teoretiske perspektiver fra blant annet sosiologi for å drøfte ulike faktorer som kommer fram av analysen og materialet.

Kapittelet om trosopplæringens formål innledes i *Gud gir – vi deler slik*: «Kirkens grunnleggende oppdrag er å gjøre til disipler ved å døpe og lære å holde alt Jesus har befalt»². Videre formulerer den at trosopplæringen dreier seg om å legge til rette for at døpte kan leve og vokse i et livsforhold til den treenige Gud.³ Min avhandling har samme målsetting som trosopplæringens formål – å kunne bidra til å styrke dette arbeidet som jobber for å utruste ungdom til disipler og å legge til rette for at unge mennesker kan leve og vokse i et livsforhold til Den Treenige Gud. Det er likevel viktig å presisere at det ikke eksisterer noe enkelt svar på denne målsettingen – ei heller på avhandlingens problemstilling.

1.3 Praktisk teologi

Min masteravhandling befinner seg innenfor feltet praktisk teologi. Dette er et felt som tar for seg hvordan sentrale kristne dogmer omsettes til praksiser. Olav Skjevesland, som er blant de fremste i utviklingen av den praktiske teologien som akademisk disiplin i Norge, forklarer den

² Kirkerådet 2010: 4.

³ Kirkerådet 2010: 4.

praktiske teologien som læren om menighetsbygging.⁴ Han er særlig opptatt av at den praktiske teologien skal ha en funksjon som byggekloss for menigheten:

Det innebærer at den praktiske teologi er det fag som konstruktivt og kritisk reflekterer over kirkens selvrealisering i verden, konkret ved at det bygges gudstjenestefeirende, forkynnende, undervisende og diakonale menigheter.⁵

Skjevesland definerer syv praktiske teologiske fag; ekklesiologi, homiletikk, kateketikk, sjelesorg, liturgikk, diakoni og kirkerett.⁶ Innenfor kateketikk vil det i vår tid være naturlig å definere ungdomsteologi som en disiplin innenfor den praktiske teologien, da dette faget nå er et voksende felt innen forskningen.

Historisk har praktisk teologi som fagdisiplin utviklet seg gjennom årene, og Skjevesland gjør rede for den praktiske teologiens faghistorie i *Invitasjon til praktisk teologi* fra 1999. Jeg vil ikke gå videre inn på denne utviklingen av hensyn til avhandlingens begrensede omfang, men trekke fram paradigmeskiftet som begynte i 1990 i den praktiske teologien.⁷ Fram til 1990 hadde praktisk teologi som funksjon å gjøre kirkens embetsmenn skikket til tjeneste, og var derfor i stor grad pastoralteologi.⁸ Dette har endret seg gjennom flere sentrale teologers arbeid, og den praktiske teologien omtales nå som forskningsvitenskap. Innenfor paradigmet vektlegges en sidestilling mellom de teologiske underdisiplinene som utfyller hverandre, hvor praktisk teologi utgjør en av disse.

Olav Skjevesland sammenfatter fagets plassering og funksjon innenfor teologien som: «Praktisk teologi er den vitenskap som kritisk og konstruktivt ledsager kirkens praksis i dens selvoppbyggende og ekspanderende gjerning i verden»⁹. Den praktiske teologien plasseres altså av Skjevesland i et skjæringspunkt mellom vitenskap og kirke. Fagets vitenskapelige karakterer henger ifølge Skjevesland sammen med at det arbeides kritisk, strukturert og metodisk, og at det fremsettes resultater i ordnet, publisert form. Ved å analysere kirkelig praksis har faget en historisk-deskriptiv dimensjon samtidig som det har et normativt-veiledende mål om å bistå kirken i realiseringen av dens oppdrag.¹⁰ Skjevesland har imidlertid vært klar på sin bevissthet om at det dreier seg om et faglig område som har med Gud å gjøre.

⁴ Skjevesland 1999:52.

⁵ Skjevesland 1999:52

⁶ Skjevesland 1999.

⁷ Sjaastad 2013: 8.

⁸ Sjaastad 2013: 9.

⁹ Hegstad og Haanes 2007: 66.

¹⁰ Hegstad og Haanes 2007: 69.

Derfor er han tydelig på at analyser bare kan bringe oss et stykke på veien, for til syvende og sist handler det og om å være lydhør for Gud og Hans vilje.¹¹ Kirkelige strategier må ikke bare være tankemessige gode, men må også være relatert til ånden. Dermed avdekker Skjevesland den praktiske teologiens begrensning, samtidig som han tydeliggjør dens grunnlag.¹²

Det har skjedd en eksplosiv utvikling siden Skjevesland skrev sin praktisk-teologiske fremstilling. I den nordiske konteksten i dag er den praktiske teologien i et skjæringsfelt ut over det klerikale og akademiske paradigmet, med vekt på en fornyelse av deldisiplinene.¹³ Min oppgave plasserer seg under det som omtales som «den empiriske vendingen» i praktisk teologi, men som mer treffende kunne vært omtalt som empiriske vendinger – i flertall – fordi den praktiske teologien tar i bruk en rekke ulike empiriske metoder.¹⁴ Det er likevel noen begrensninger på hva man kan uttale seg om på empirisk grunnlag når det kommer til tro og Guds handlinger. Kvantitative og kvalitative samfunnsvitenskapelige metoder kan ikke brukes for å uttale seg om Guds eksistens eller handling i verden, fordi teologien ikke har en egen ontologisk kunnskap som kan tas i bruk i vitenskapelig embete.¹⁵ Det er opp til den troende å fortolke ens egne opplevelser i livet som Guds handling. Derfor er det hvordan mennesker fortolker hendelser og hvilken betydning slike hendelser og troen har for dem som kan utforskes empirisk.¹⁶ Det er dette som er utgangspunktet i min avhandling. Ved å ta i bruk kvalitativ metode undersøker jeg unge menneskers fortolkninger av Guds handling i deres liv. Denne typen materiale utgjør en sentral «teologisk stemme» når teologisk kunnskap produseres hevder Tone Stangeland Kaufman og Lars Johan Danbolt. I dette ligger en forståelse av praktisk teologi med fokus på empirisk materiale av levd religion som fortolkes ved hjelp av samfunnsvitenskapelige metoder.¹⁷ Styrken ved dette er at man kan undersøke levd trosliv og bidra med det Kaufman og Danbolt omtaler som «et best mulig kunnskapsgrunnlag for teologisk fortolkning og formidling på området»¹⁸. Ved å gå fra empirien til en teologisk diskusjon, kan avhandlingen fungere som denne teologiske stemmen Kaufman og Danbolt omtaler, i møte med produksjon av teologisk kunnskap.

¹¹ Hegstad og Haanes 2007: 69.

¹² Hegstad og Haanes 2007: 69.

¹³ Kaufman og Danbolt 2020: 12.

¹⁴ Kaufman og Danbolt 2020: 8.

¹⁵ Kaufman og Danbolt 2020: 15.

¹⁶ Kaufman og Danbolt 2020: 12.

¹⁷ Kaufman og Danbolt 2020: 16.

¹⁸ Kaufman og Danbolt 2020:16.

2 Metode

I dette kapittelet vil jeg presentere avhandlingens metodiske design, og de valg og refleksjoner som er gjort i utarbeidelsen av prosjektet. Kapittelet bygger derfor på generell metodeteori i lys av mitt prosjekt og de valg som er gjort i forbindelse med dette.

Innledningsvis vil jeg gjøre rede for datainnsamlingsmetoden som er valgt i avhandlingen, samt refleksjoner knyttet til dette valget. Deretter vil jeg presentere selve metodevalget, nemlig kvalitative intervjuer. Videre presenterer jeg materialet i neste delkapittel. Her tar jeg først for meg utvalg av informanter, samt framgangsmåten som ble brukt i innsamlingen av data. Deretter reflekterer jeg over bearbeidelsen av materialet og hvordan jeg har gått fram i analysen av datagrunnlaget. Avslutningsvis diskuterer jeg kvalitetssikring av materialet, samt troens egenart.

2.1 Prosjektets metodiske forskningsdesign

2.1.1 Valg av metode og refleksjoner

Å slutte å tro er en historie som foregår i den enkeltes liv.¹⁹ Den personlige historien innebærer en periode «før» hvor vedkommende var troende, en periode «underveis» hvor personen beveger seg fra troende til ikke-troende, og en periode «etter» hvor vedkommende ikke lenger identifiserer seg som kristen. Den amerikanske sosiologen Phil Zuckerman omtaler historiene som: «Stories of apostasy are also idiosyncratic in terms of the specific causes and personal consequences»²⁰. Fordi dette er historier som er ulike, fargerike, store og personlige er de derfor langt mer komplekse enn hva man kan fange opp i en spørreundersøkelse og intervjuer.²¹ I tråd med Zuckermans tanke om at dette handler om personlige og komplekse fortellinger, falt valget på kvalitativ metode. Kvalitative metoder har som styrke at forskeren har mulighet til å gå i dybden av fenomener. I motsetning til kvantitative metoder åpner et kvalitativt forskningsdesign i større grad opp for tilpasning i interaksjonen mellom informant og forsker. I mitt prosjekt egner kvalitativ metode seg nettopp for å gi et innblikk i informantenes fortelling og tanker knyttet til tro. Dette fordi kvalitative metoder har som et mål å kunne si noe om kvaliteter eller kjennetegn ved

¹⁹ Zuckerman 2011: 11.

²⁰ Zuckerman 2011: 11.

²¹ Zuckerman 2011: 11.

fenomenet som studeres.²² Hovedgrunnlaget for prosjektet er derfor kvalitative intervjuer med fem informanter for å studere fenomenet avvisning av tro. Formålet med et slikt design er altså å få informasjon om tankeprosessen og erfaringene unge mennesker har gjort i prosessen bort fra tro, og videre se hva som *kjennetegner* historiene, *hvorfor* dette skjer og *hva* kirken kan gjøre i møte med dette. Det er dette Zuckerman peker på som relevant for å studere fenomenet:

Thus, in our growing understanding of apostasy, what is needed to enrich, embellish, and deepen the existing survey data is data based on in-depth interviews, wherein people have the chance, with the extended time that an open-ended conversation allows, to convey their stories of how and why they rejected their religion.²³

Samtidig kan ikke et lite antall informanter fungere som utgangspunkt for å generalisere. Derfor kan ikke min avhandling fullt ut besvare spørsmålene stilt innledningsvis, men imidlertid gi indikasjoner på hva som kan kjennetegne apostasi blant denne aldersgruppen og noen faktorer som kan være gjeldende og således øke sannsynligheten for apostasi. Verdien i dette er at det legger et grunnlag for en faglig diskusjon ved at det settes i sammenheng med teori. Metodisk er det informantenes subjektive beskrivelser av avvisningen av troen som danner grunnlaget for datamaterialet. En utfordring ved dette er at det i hovedsak er deres subjektive opplevelser som blir gjenstand for analyse, som trolig er langt mer kompleks enn de får gitt uttrykk for i samtalen. Det er sannsynligvis store individuelle forskjeller mellom deres opplevelser, likevel er målet å gjenkjenne noen fellestrekk som kan gi indikasjoner på hva som kjennetegner apostasi blant denne gruppen.

2.1.2 Kvalitative intervjuer

Svend Brinkmann og Steinar Kvale skriver i *Det kvalitative forskningsintervju*:

Det kvalitative forskningsintervjuet søker å forstå verden sett fra intervjupersonens side. Å få fram betydningen av folks erfaringer og å avdekke deres opplevelse av verden, forut for vitenskapelige forklaringer, er et mål.²⁴

I denne avhandlingen er formålet å kartlegge hvilke faktorer som gjør seg gjeldende når unge mennesker velger å forlate troen. Derfor er det, slik som Brinkmann og Kvale skriver,

²² Christoffersen og Johannesen, 2012: 17-18.

²³ Zuckerman 2011:11.

²⁴ Brinkmann og Kvale 2009: 21.

hensiktsmessig å strekke seg etter å forstå verden fra informantenes side, og at deres erfaringer og opplevelse av verden får plass i materialet. Det kvalitative forskningsintervjuet gir rom for interaksjon med informanten, og innehar dermed noen karakteristiske trekk fra samtaler i andre relasjonelle situasjoner. Dette bidrar til at det gis rom for åpenhet og dialog i intervjusammenhengen, som potensielt kan gi vinklinger og perspektiver som ikke er forberedt på forhånd. Særlig er dette relevant for mitt materiale hvor innsikt i informantenes opplevelser og deres troshistorie er viktig. Samtidig har semistrukturerte intervjuer et klart underliggende formål, som nødvendigvis innebærer et klarere fokus enn i en fri samtale.

Mine kvalitative intervjuer fulgte en intervjuguide som på forhånd var kategorisert inn i ulike spørsmål, knyttet til spesifikke temaer.²⁵ Det er ulikt hvordan man forholder seg til intervjuguiden i semistrukturerte intervjuer, men i dette prosjektet fungerte den først og fremst som en dynamisk retningsangiver for samtalen. Den har således fungert som en guide i samtalen og kun vært fulgt løst, men samtidig vært en sikring for å ivareta at viktige spørsmål ble behandlet. Alle intervjuene ble innledet med åpne spørsmål, hvor informantene fikk fortelle fritt om sin trobakgrunn. Fra denne åpne starten bygde jeg videre på naturlige oppfølgingsspørsmål, før vi gradvis beveget oss innom relevante temaer fra intervjuguiden. Denne fleksibiliteten var viktig for å ivareta den enkeltes individuelle fortelling. Styrken ved et slikt valg er at informanten kan oppleve situasjonen som trygg og fri, samtidig som man som intervjuer kan ta valg og gjøre tilpasninger til det informanten forteller. Dette bidrar til å gi intervjusituasjonen flere lignende kvaliteter som en uformell samtale.

2.2 Materialet

I dette prosjektet har jeg intervjuet fem unge voksne, som tidligere har identifisert seg som kristne i ungdomsårene. Disse har på et tidspunkt i livet valgt bort troen, og har unike historier knyttet til dette valget. I prosjektet har jeg hatt en relativt åpen tilnærming knyttet til informantene. En masteravhandlings rammer setter naturlige begrensninger for hvor mye materiale det er plass til. Derfor ble det naturlig å inkludere fem informanter i prosjektet. Likevel er det transkriberte materialet av et så stort omfang at det naturligvis ikke er plass til å presentere alt i sin helhet. Det som presenteres i avhandlingen er således en bearbeiding av det fulle materialet som er vedlagt i avhandlingen.²⁶

²⁵ Se intervjuguiden i sin helhet, i vedlegg 1.

²⁶ Se vedlegg 3 for de transkriberte intervjuene i sin helhet.

2.2.1 Utvalg av informanter og framgangsmåte

Informantene ble valgt ut og funnet gjennom ulike kontakter i eget nettverk. Utgangspunktet mitt var å kontakte nøkkelpersoner jeg kjente til med et bredt nettverk. Gjennom disse ble jeg ofte satt i kontakt med nye ukjente personer som tipset meg om informanter. For å sikre en viss form for distanse til tematikken etterstrebet jeg å intervju personer jeg ikke kjente, eller som tilhørte egen menighet. Det tok imidlertid lang tid å finne personer som møtte prosjektets kriterier og som var villige til å møte til intervju. Dette skyldtes ikke nødvendigvis en stor andel avslag, men at det var vanskelig å spore opp og komme i kontakt med aktuelle personer. Det er rimelig å anta at dette kan ha sammenheng med at mennesker som slutter å tro trekker seg vekk fra kristne fellesskap, og dermed er vanskeligere å oppspore gjennom slike nettverk. Jeg fikk til slutt tak i fem informanter som var tilfeldige personer jeg ikke kjente. I kontakten med ulike personer i nettverket mitt hadde jeg forvissnet meg om at informantenes historier var relevante for avhandlingen, og spurte informantene om dette i forbindelse med mailutvekslingen i forkant av intervjuet. Her fokuserte jeg særlig på hvorvidt de hadde aktivt engasjement og tilknytning til et arbeid i den norske kirke, og om de møtte kriteriet om å ha identifisert seg som kristen over flere år, men ikke nå lenger. Med disse fem informantene ble det gjennomført lengre semistrukturerte intervjuer som ble tatt opp, lagret og transkribert kort tid etter intervjuet.

Informantutvalget besto av to kvinner og tre menn mellom 18 og 30 år. Deres fellestrekk var at alle hadde hatt et aktivt engasjement i et kristent ungdomsarbeid, og i flere år identifiserte seg som troende. På et tidspunkt hadde de sluttet å identifisere seg som kristne, og det er dette intervjuene tok utgangspunkt i. Det var først og fremst informantenes troshistorie, samt deres refleksjon rundt faktorer som kan ha ledet til avvisningen av troen som var utgangspunktet for intervjuet. Det ville selvfølgelig vært ønskelig å intervju flere informanter, men på grunn av avhandlingens omfang måtte dette begrenses til en ramme på fem. Likevel kunne et større utvalg gitt bredere innsikt i ulike typer mennesker, familier og livssituasjoner og således flere faktorer og troshistorier enn det som blir nevnt i disse fem intervjuene. Min utvalgsmetode har for eksempel ført til at alle informantene kommer fra kulturelt kristne familier, men ingen identifiserer familien som troende. Således tegner ikke materiale noe bilde av hva apostasi kan kjennetegnes av fra et perspektiv hvor informanten er oppvokst i en troende familie. Utvalget har i så måte noen begrensninger når det kommer til hvilke perspektiver som kommer til uttrykk og ikke. Dette skyldes først og fremst utvalgsmetoden, der hovedkriteriene ikke tilsa noe om hva slags familiebakgrunn de hadde. I

analysen ser jeg imidlertid at det kunne vært ønskelig å innlemme dette perspektivet for å gi materialet noe mer bredde.

2.2.2 Bearbeiding av datamaterialet

Alle intervjuene ble tatt opp på lydopptak og deretter transkribert i sin helhet kort tid etter intervjuet. Jeg gjorde dette så raskt som mulig for å sikre at intervjuet fremdeles var friskt i minnet hos meg.²⁷ Transkripsjonene visualiserer datamaterialet på en ny måte, og bidrar på den måte til at det er lettere for forskeren å finne strukturer, sammenhenger og konkrete funn.²⁸ Samtidig er det viktig å være seg bevisst de kvalitetene ved en samtale som blir borte i overgangen fra muntlig diskurs til skriftlig diskurs. Dette gjør at man som forsker er nødt til å være seg bevisst når man gjør vurderinger av hva som skal utelates fra samtalen.²⁹ I dette prosjektets tilfelle er pauser tidfestet, ufullstendige setninger inkludert og latter markert. Et slikt valg er gjort for å ivareta relevant informasjon som kan gis gjennom nonverbal kommunikasjon. Alt av datamaterialet er anonymisert, og informantene presenteres under fiktive navn i avhandlingen.

I bearbeidelsen og analysen av materialet har jeg valgt en abduktiv tilnærming, hvor jeg først og fremst har stilt meg nysgjerrig til den enkelte informants historie, men samtidig har forholdt meg til utvalgte teorier hele veien. Denne typen forskningsstrategi tar utgangspunkt i både teori og empiri for å få bred kunnskap om et fenomen.³⁰ I dette foregår det et dialektisk forhold mellom teori og empiri, og man rekontekstualiserer og tolker teori eller empiriske fenomener i et nytt bestemt perspektiv.³¹ I en abduktiv tilnærming beveger man seg altså fram og tilbake fra empiri til teori, for å finne nye relevante perspektiver. Det er viktig å presisere at min analyse av materialet ikke vil være fullkommen eller fullt ut representativ for informantenes tanker og prosesser. Hermeneutikken vektlegger at all forståelse bærer preg av tidligere erfaringer, og slik vil og mine erfaringer og forforståelse være en del av den fortolkende rammen som begrenser hvilke perspektiver som kommer fram.³²

²⁷ Silverman, 2014: 209.

²⁸ Brinkmann og Kvale, 2009: 206.

²⁹ Brinkmann og Kvale, 2009: 204.

³⁰ Thagaard, 2013.

³¹ Danermark, 1997.

³² Gadamer 1992.

Intervjuguiden og de spørsmålene som stilles kan utgjøre en potensiell feilkilde i avhandlingen. Hvilke spørsmål som stilles har naturligvis konsekvenser for hva informantene språkliggjør av tanker og opplevelser. Intervjuguiden vil være noe farget av min egen tilnærming til tro, selv om målsettingen likevel har vært å åpne for ulike tilnærminger. For å imøtekomme denne potensielle feilkilden var det viktig for meg å gi informantene mulighet til å fortelle fritt før vi beveget oss inn på temaer fra intervjuguiden, men det vil likevel være slik at rammene intervjuguiden setter for samtalen vil styre hvilke faktorer som språkliggjøres i samtalen. Samtidig kan det tenkes at samtykkeerklæringen³³ informantene fikk utdelt i forkant, kan ha ført til en viss styring av hva de selv har valgt å vektlegge i intervjuene.

Å avvise tro er kompleks og mangefasettert. Derfor vil det nødvendigvis ikke være slik at det kun er de faktorene som kommer til syne i intervjuene som har vært gjeldende. På grunn av prosessens kompleksitet er det naturlig å anta at det vil være aspekter som har spilt inn i informantenes valg, som de selv ikke er klar over. Disse aspektene vil ikke komme til syne i materialet dersom de ikke språkliggjøres i intervjuene. Derfor kan det heller ikke antas at de samme grunnene informantene vektlegger vil være representative for alle norske ungdommer. Eksempelvis kan en ungdom med de samme forutsetningene og rammene som en informant i avhandlingen, likevel identifisere seg som kristen livet ut. Hensikten er derfor ikke å gi en forklarende modell som kan være allmenngyldig for alle norske unge mennesker, men å peke på noen indikasjoner som kan være gjeldende for å kunne diskutere problemstillingen i kirkelig kontekst.

I *Faith no more* trekker Phil Zuckerman fram et viktig poeng knyttet til undersøkelse av apostasi, som er gjeldende for mitt materiale. Selv om avhandlingen slipper til stemmer som forteller om prosessen bort fra tro, er det viktig å skille mellom *grunner* og *årsaker*. For de subjektive grunnene til at en informant ikke lenger tror, er ikke nødvendigvis objektive årsaker³⁴. Zuckerman tydeliggjør dette:

That is, while the reasons apostates give as the underlying factors in their rejection of religion are personally true and subjectively real causes of apostasy for them, in the unfolding of their own personal lives, these same reasons are not necessarily things that would independently, objectively – in and of themselves – cause apostasy to occur for anyone or everyone.³⁵

³³ Se vedlegg 8.

³⁴ Zuckerman, 2011: 162.

³⁵ Zuckerman 2011: 162,

Derfor er det viktig at man i forskning på apostasi forblir ydmyk i møte med materialet. Man kan med trygghet peke på at et bredt utvalg av livsforandringer, personlige opplevelser og sosiale dynamikker kan øke sannsynligheten for å bryte med tro. Likevel kan man ikke hevde at det er én utløsende faktor alene som er den avgjørende årsaken for valget om ikke å tro. Prosessen og årsakssammenhengen er langt mer kompleks. Derfor er subjektive grunner til apostasi lett å beskrive, mens objektive årsaker er vanskeligere å avdekke og nær sagt umulig å bevise – nettopp på grunn av de mange komplekse faktorene som spiller inn i menneskers liv.³⁶

2.3 Validitet og reliabilitet

I ethvert prosjekt hvor man forsker på et fenomen er det viktig å gjøre grep for å sikre at studien er så troverdig og grundig som mulig. Nær sagt alle kvalitative forskningsarbeid har som utfordring at reliabiliteten svekkes av at det er en forsker med egne erfaringer, oppfatninger og forforståelse som utfører forskningen. Min fortolkende ramme er således en svakhet som kan gjøre at noen perspektiver blir vektlagt på bekostning av andre. For eksempel kan det at jeg selv er kirkelig og troende, og at jeg selv har erfaringer med problemstillingen fra mange år med ungdomsarbeid prege min forforståelse og således legge begrensninger for hva jeg ser og ikke ser. At jeg er troende innebærer at jeg vil ha en annen virkelighetsoppfatning enn informantene i oppgaven, noe som vil prege min forståelse av deres fortellinger. For å imøtekomme dette og styrke avhandlingens reliabilitet er derfor prosesser gjort transparent, i form av at for eksempel materialet er transkribert og lagt ved i sin helhet. Samtidig er framgangsmåter og refleksjoner gjort i forbindelse med materiale gjort rede for i avhandlingen, samt analysemetode. Dette vektlegger Silverman i *Interpreting qualitative data* og trekker fram at forskningsstrategien og analysemetoden må tydeliggjøres for leseren.³⁷ Dette har jeg forsøkt å etterstrebe i avhandlingen for å sikre reliabilitet.

Når man tar i bruk begrepet validitet i samfunnsforskning peker Brinkmann og Kvale på hvorvidt den valgte metoden er egnet til å undersøke det fenomenet en skal undersøke.³⁸ Metodevalgene i avhandlingen er avgjørende for de resultatene man blir sittende igjen med, og derfor avgjørende for at validiteten skal bli best mulig. Som problematisert tidligere gir

³⁶ Zuckerman 2011: 162.

³⁷ Silverman 2014: 288.

³⁸ Brinkmann og Kvale, 2009: 276.

ikke kvalitative intervjuer direkte tilgang til informantenes opplevelser, ei heller et bilde av alle faktorer som kan ha vært gjeldende i apostasiprosessen. Likevel gir metoden et innblikk i informantenes subjektive opplevelser, og dermed en indikator på et lite utvalg av faktorer som kan ha vært gjeldende for utviklingen. Satt i sammenheng med relevant teori, kan dette danne et grunnlag for en faglig diskusjon. Således kan en derfor si at metoden er en relevant måte å kartlegge fenomenet på, selv om validiteten kunne vært styrket av et bredere informantutvalg med større ulikheter, og av omfattende kvantitative undersøkelser.

Kvalitativ forskning kan i liten grad generaliseres og hevde noe generelt om et fenomen.³⁹ Det er imidlertid ikke hensikten med avhandlingen. Først og fremst er avhandlingens mål å gi noen indikasjoner på hvilke faktorer som kan bidra til at unge mennesker slutter å tro, og at disse indikasjonene kan danne en faglig diskusjon rundt hvordan kirken kan møte den voksende problemstillingen i vår tid. Avhandlingens hensikt er derfor ikke å gi et svar på noe som kan gjelde for alle norske ungdommer, men først og fremst å gi innsikt i faktorer som trolig påvirker ungdommers prosess vekk fra troen. Det er derfor rimelig å anta at flere kan kjenne seg igjen i informantenes opplevelser, og i så måte er det en viss form for overførbarhet.

2.4 Troens egenart

Metodisk og teoretisk forsøker denne avhandlingen å belyse hvordan man som kirke kan arbeide for at flest mulig av ungdommene som deltar i et ungdomsarbeid og kommer til tro i denne perioden, blir utrustet til en livslang tro. De faktorene og det jeg i avhandlingen presenterer er likevel først og fremst sosiologiske tendenser. Det er derfor klart at man i et teologisk perspektiv trenger å presisere at avhandlingen i mindre grad tar høyde for det Bibelen beskriver som den åndelige virkeligheten vi er en del av. At det foregår en åndskamp hvor mennesker fristes til å forkaste troen på Gud er ikke beskrevet som en faktor i avhandlingen, da denne typen faktor er nært sagt umulig å vurdere. Det er derfor flere teologiske innfallsvinkler som ikke blir berørt i avhandlingen, til fordel for flere sosiologiske analyser. Dette er et valg som er gjort med tanke på å kunne drøfte hvordan kirken rent praktisk kan arbeide for å imøtekomme denne problemstilling på best mulig vis. Med dette som utgangspunkt har det derfor vært naturlig å se på de tingene som man i menneskelig forstand i større grad har mulighet til å endre på enn det mer åndelige perspektivet.

³⁹ Brinkmann og Kvale 2009:265.

Min innsikt i informantenes åndelige liv og relasjon med Gud er ufullkommen fordi jeg kun blir kjent med det de selv språkliggjør – flere år etter at de har sluttet å identifisere seg som kristne. Således har jeg ingen tilgang til relasjonen mellom Gud og mennesker, kan jeg heller ikke trekke slutninger om hvorvidt noen er Guds barn eller ikke, eller noen er frelst eller ikke. Derfor er heller ikke dette presisert som en del av kategoriseringen av troen. Hva informantene beskriver og hvordan de identifiserer seg kan indikere hvorvidt de selv opplever en overbevisning av kristne trossannheter – men Gud er den eneste som kjenner hjertene og kan si noe om hvem som har del i evigheten med Han. Det er dette jeg først og fremst har vektlagt som utgangspunkt for hvorvidt noen er troende eller ikke. Derfor er alle beskrivelser jeg gjør i denne avhandlingen med utgangspunkt i informantenes egne beskrivelse av seg selv og må ikke forveksles med min egen kategorisering, ei heller en vurdering av hvorvidt noen er Guds barn, frelst og lignende. Når jeg omtaler at informantene ikke lenger identifiserer seg som kristne, er det fordi de selv uttaler det i intervjuet. Bare Gud kjenner hjertene og den fulle sannheten.

3 Teori

3.1 Analyseteori

3.1.1 Apostasi

Bortfall av tro, å bryte med tro eller å falle fra er ulike begreper som ofte brukes for å beskrive en prosess eller et valg om å slutte å tro. Disse begrepene er noe upresise og har gjerne negative konnotasjoner knyttet til seg, og jeg har derfor etterstrebet en annen begrepsbruk i min avhandling. Phil Zuckerman operer med begrepet «apostasy» eller «apostasi» for fenomenet «å slutte å tro», og jeg vil videre i avhandlingen ta i bruk dette begrepet når jeg henviser til fenomenet. Ordet «apostasy» kommer fra det greske ordet «apostasia» som Zuckerman forklarer som «a defection or revolt».⁴⁰ Han viser samtidig til flere ulike måter å definere begrepet på:

Benjamin Beit-Hallahmi defines apostasy as “disaffection, defection, alienation, disengagement and disaffiliation from a religious group”. David Caplovitz and Fred Sherrow define apostasy as “the relinquishing of a set of religious beliefs” but add that apostasy involves “not only a loss of faith, but rejection of a particular ascriptive community as a basis for self-identification”. David Bromley succinctly define apostates as “individuals who once held a religious identity but no longer do so”.⁴¹

Således handler apostasi om å slutte å tro, men og om å slutte å identifisere seg som religiøs og avvise religiøse fellesskap som utgangspunkt for selvidentifikasjon. Når jeg videre i avhandlingen forholder meg til begrepet apostasi, vil jeg forholde meg til alle disse definisjonene som utgangspunkt for begrepet. Informantene i avhandlingen er valgt ut med samme kriterier som David Bromley bruker for å definere «apostater», nemlig individer som en gang har identifisert seg som kristne, men ikke lenger gjør det.

Det eksisterer ulike typologier og kategoriseringer av ulike former for apostasi. Disse redegjøres for i Phil Zuckermans *Faith no more* fra 2011. Blant annet henviser han til Armand Mauss sin klassifisering av tre kategorier: «intellectual apostasy», «social apostacy» og «emotional apostasy».⁴² Likevel operer Zuckerman med en egen typologi og kategorisering, basert på sin analyse av intervjuer med 87 personer i Storbritannia som ikke lenger identifiserer seg som religiøse. Jeg vil i denne avhandlingen støtte meg på Zuckermans

⁴⁰ Zuckerman 2011: 4.

⁴¹ Zuckerman 2011: 4.

⁴² Zuckerman 2011: 4.

typologi i kombinasjon med Armand Mauss sine klassifiseringer for å kunne gi en dekkende analyse av apostasi i norsk kontekst. Dette valget er gjort fordi en kombinasjon av disse typologiene kan bidra til å dekke den norske konteksten for apostasi i større grad enn kun en av de nevnte ville gjort, fordi det kan være sammensatte kjennetegn ved apostasi i norsk kontekst som skiller seg fra andre internasjonale kontekster.

3.1.2 Zuckermans typologi

Den første kategoriseringen Zuckerman opererer med tar utgangspunkt i *når* avvisningen av troen fant sted, hvor han deler inn i «early apostates» og «late apostates»⁴³. Den første kategorien, «early apostates», henviser til personer som har beveget seg vekk fra troen de er oppvokst med, som en del av deres modningsprosess og identitetsforandring i tenårene eller tidlig i 20-årene. Disse ble altså sosialisert inn i en religiøs identitet som barn, men aviser troen når de blir eldre. Den andre kategorien, «late apostates», henviser til personer som blir troende som voksne, ikke fordi de vokste opp med en religiøs identitet, men som adopterer troen på egenhånd som voksne. Denne religiøsiteten er altså en konsekvens av et voksent, bevisst valg, men som de deretter forlater igjen. Kategorien er relativt sjelden.⁴⁴

I tillegg skriver Zuckerman «there is also a matter of just how deep an individuals rejection of his or her religion goes»⁴⁵. Derfor skaper han en distinksjon mellom «shallow apostasy» og «deep apostasy». Førstnevnte forklarer Zuckerman som:

Shallow apostasy refers to the phenome of people rejecting their religion but who still consider themselves to be strongly spiritual, or at least not wholly or completely secular. They may not believe in Jesus as the Messiah anymore, but they may still consider him to be a special, moral teacher worthy of respect and reverence. They may not believe in the God of the Bible anymore, but they still think that there is “something” out there, some supernatural force of love or sacred unity that upholds and permeates the universe.⁴⁶

Disse opplever ikke nødvendigvis noen tilhørighet til kirken lenger, men det gjør dem ingenting å gå på gudstjeneste ved noen anledninger, særlig rundt høytider. Selv om «shallow apostates» har avvist en spesifikk religion og har opplevd at troen er svekket eller borte, er de likevel ikke fullt ut sekulære. På tross av at de identifiserer seg som ikke-kristne, trenger de

⁴³ Zuckerman 2011: 4.

⁴⁴ Zuckerman 2011: 5.

⁴⁵ Zuckerman 2011: 5.

⁴⁶ Zuckerman 2011: 5

ikke nødvendigvis være komfortable med å kalle seg ateist.⁴⁷ «Deep apostasy» referer derimot til individer hvor bruddet med troen er total og absolutt.⁴⁸ Disse identifiserer seg ikke som religiøse på noen måte, er overbeviste ikke-troende og er ikke interesserte i å delta i noe religiøst. Hensikten med å gjøre en distinksjon mellom «deep» og «shallow apostasy», forklarer Zuckerman med at ikke alle apostater ender opp med samme tankegods i møte med tro. Hvor dypt avvisningen av troen går varierer i stor grad, og «shallow apostates» kan gjerne ha en kulturell link til sin religiøse tradisjon, selv om de ikke lenger er troende. Dette ser vi tydelig hos mine informanter i avhandlingen – de har hatt ulikt utgangspunkt for troen, men har og ulikt utgangspunkt for hvor de er nå i sitt forhold til troen. Likevel kan flertallet av informantene sies å ligge nærmest «shallow apostasy», noe som kan ha sammenheng med den folkekirkelige konteksten Den norske kirke inngår i, samt andre kulturelle faktorer.

Den siste distinksjonen Zuckerman trekker henviser ikke bare til tidspunktet for når apostatene ble troende og forlot den, eller graden av «frafall». I denne kategorien deler han apostasi inn i «mild» og «transformative» som tar for seg graden av religiøs overbevisning apostaten hadde.⁴⁹ Dette innebærer hvor signifikant og transformerende skiftet fra religiøsitet til sekularitet er for den enkelte. Med begrepet «mild apostasy» henviser han til individer som ikke var veldig religiøse uansett. Troen vedkommende avviste var aldri en signifikant del av livet, «so letting it go wasn't all that big of a deal, entailing few personal consequences, little social disruption, and no real psychological turmoil»⁵⁰. I motsetning henviser «transformative apostasy» til «phenomenon of individuals who were deeply, strongly religious who then went on to reject their religion»⁵¹. Altså omfatter dette «a lifealtering massive psychological reorientation»⁵². Dette innebærer en reorientering av en religiøs virkelighetsoppfatning til en sekulær virkelighetsoppfatning. Samtidig kan det innebefatte tap av nært vennskap, fremmedgjøring i et viktig fellesskap eller avvisning fra ens egen familie.⁵³

⁴⁷ Zuckerman 2011: 5.

⁴⁸ Zuckerman 2011: 5.

⁴⁹ Zuckerman 2011:7.

⁵⁰ Zuckerman 2011:7.

⁵¹ Zuckerman 2011:7.

⁵² Perrin 2020: 157.

⁵³ Zuckerman 2011:7.

3.1.3 Armand Mauss sin typologi

Armand Mauss sin typologi er noe annerledes enn Zuckermans distinksjon mellom to ytterpunkter av apostasi som for eksempel «early» og «late» apostasi. I likhet med Zuckerman skiller Mauss mellom tre hovedkategoriseringer, og baserer disse på grunnene for individenes avvisning av religion. Mauss kaller disse dimensjoner ved «religious defection», og definerer defection som «the withdrawal from a fellowship or activity by church members who have some history of regular attendance and involvement in the church»⁵⁴. Den første dimensjonen han tar for seg er «intellectual apostasy».⁵⁵ Denne innebærer tvil på utvalgte sentrale dogmer i en religion, og en tro på sekulære doktriner.⁵⁶ Zuckerman beskriver denne dimensjonen som «they simply don't believe anymore»⁵⁷. Den andre dimensjonen Mauss beskriver er «social apostasy» og innebefatter individer som opplever svakere sosiale bånd til deres religiøse fellesskap eller en negativ sosial opplevelse i kirken og at dette leder til avvisningen.⁵⁸ Den siste dimensjonen Mauss trekker fram er «emotional apostasy» og henviser til individer som forlater tro på grunn av dypere emosjonelle grunner som for eksempel traumatiske opplevelser som barn, skyld og skam knyttet til å bryte med bibelske prinsipper eller opplevelsen emosjonell opposisjon.

3.1.4 Hvordan Mauss/Zuckerman brukes i avhandlingen

Når jeg i avhandlingen bruker Mauss og Zuckerman sine kategoriseringer er det med hensikt om å kunne beskrive kjennetegn ved apostasi i den norske konteksten. Dersom man skal kunne uttale seg om hvilke faktorer som kan være gjeldende for hvorfor unge mennesker avviser tro, må man først kunne gjenkjenne noen kjennetegn ved selve avvisningen. Det er her Mauss og Zuckermans kategoriseringer utgjør viktige begreper for å belyse hva som kjennetegner apostasi i den norske konteksten. Apostasiteorien brukes derfor først og fremst som et analytisk verktøy for å strukturere materialet og belyse noen hovedtrekk i historiene. Dernest fungerer drøftingsteorien som jeg redegjør for i neste delkapittel som utgangspunkt for å drøfte faktorer som øker sannsynligheten for at unge mennesker avviser troen.

⁵⁴ Mauss 1969: 128.

⁵⁵ Zuckerman 2011: 7.

⁵⁶ Mauss 1969.

⁵⁷ Zuckerman 2011: 7.

⁵⁸ Mauss 1969.

3.2 Drøftingsteori

3.2.1 Trospraksiser

I alle sosiale kontekster foregår ulike praksiser. En praksis kan defineres som handling eller virkeliggjøring av en hensikt.⁵⁹ Aristoteles bruker begrepet «praxis» om handling, og som en av de grunnleggende menneskelige aktivitetene i tillegg til episteme (tenkning) og poiesis (skapelse).⁶⁰ Norheim forklarer praksis med utgangspunkt i verbene «å praktisere», «å øve» og «å gjøre», og en analogi til fotball.⁶¹ Når en spiller fotball, praktiserer man fotball og derfor kan handlingen eller handlingsmønsteret kalles en praksis. Denne typen praksiser involverer både individ og fellesskap, og konstituerer et fellesskap. Det være seg for eksempel et trosfellesskap i en kristen kontekst, eller et fotballag med utgangspunkt i fotballanalogien. Det vil være vanskelig – eller trolig umulig – å praktisere uten å delta i praksisen.⁶² Hva det vil si å praktisere fotball er avgrenset og lett å forstå, og det er derfor lett å avgrense når en person slutter å praktisere fotball. Det er imidlertid langt mindre klart og avgrenset hva det vil si å praktisere tro, og hvorvidt det dreier seg om én praksis eller om det må forstås som et sett av flere praksiser.⁶³

Arbeidet med trospraksiser har vært bearbeidet og videreført av flere teologer. Særlig har den amerikanske, katolske filosofen Alasdair MacIntyre lagt et viktig grunnlag for hvordan praksis forstås i lys trosperspektiver. Han har særlig jobbet med sosiale praksiser med utgangspunkt i Aristoteles dydsetiske perspektiv, og var spesielt opptatt av hvordan praksiser former individ og fellesskap. Dette arbeidet til MacIntyre har blitt videreført av flere teologer, og særlig Craig Dykstra og Dorothy Bass har tatt for seg en sentral videreføring av dette arbeidet i bøkene *Practicing our faith* (1997) og *Growing in the life of faith* (1999).⁶⁴ Det er særlig to spørsmål som har opptatt dem i videreføringen av MacIntyres teorier: Hva vil det si å leve sant og trofast som kristen i vår tid? Og hvordan kan vi hjelpe andre til å gjøre det samme?⁶⁵ Dette arbeidet videreføres i boka *Practicing Theology* (2002) hvor de definerer «kristen praksis» slik:

⁵⁹ Sagdahl 2018.

⁶⁰ Sagdahl 2018.

⁶¹ Norheim 2014: 21.

⁶² Norheim 2014: 21.

⁶³ Norheim 2014: 21.

⁶⁴ Norheim 2014: 22.

⁶⁵ Norheim 2014: 22.

By «Christian practices» mean things Christian people do together over time to address fundamental human needs in response to and in the light of God's active presence for the life of the world (in Jesus Christ).⁶⁶

Videre vektlegger de at definisjonen av praksis må knyttes til menneskelige handlinger og behov:

A practice is a practice in our meaning of the term only if it is a sustained cooperative pattern of human activity that is big enough, rich enough, and complex enough to address some fundamental feature of human existence.⁶⁷

I likhet med Norheim støtter jeg meg på Bass og Dykstras forståelse av kristen praksis. Norheims definisjon av kristen praksis, med utgangspunkt Bass og Dykstra, formulerer han slik: «Ein kristen praksis er noko ein gjer saman i ljøs av dåpens nåde, som ein respons på menneskelege behov, og i kraft av Kristi frelsande nærvær i Ord og sakrament»⁶⁸. En nødvendig presisering her er at når Bass, Dykstra og Norheim betegner trospraksiser som noe som gjøres i fellesskap med andre er det ikke nødvendigvis en henvisning til et fellesskap i tradisjonell forstand. Her er det snakk om det troende fellesskapet av kristne – altså kan det i tillegg betegne praksiser som gjøres av individet selv utenom et fellesskap.

Trospraksiser bidrar både til å konstituere, vedlikeholde og utvikle den troen vi døpes til og er således en sentral del av troen. Et viktig poeng som tydeliggjøres i definisjonene presentert ovenfor er at trospraksisene ikke avgjør hvorvidt et menneske *blir* frelst, men er et uttrykk for den troen mennesket allerede har fått del i. Det er først og fremst snakk om praksiser som er uttrykk for menneskelige behov, og en konkretisering av den troen mennesket får del i. Norheim definerer noen praksiser som kjernepraksiser. Disse er *kjernen* av praksiser for den troende og kirken, fordi de gir mening og retning til andre trospraksiser i livet.⁶⁹ Evangeliet sitt største «problem» er at det ikke har noe nytt å komme med. I gudstjenesten er dette synlig – det er det samme som gjøres hver søndag, mer eller mindre. Likevel er det dette som gjør kjernepraksiser til kjernepraksiser, fordi de tåler å bli repetert. Dette tåler de fordi de er bærere av en kraft som er større enn seg selv, Kristi nærvær. Samtidig trenger man å repetere dem, fordi de igjen og igjen setter mennesket på rett plass i forhold til Gud, vår neste og skaperverket.⁷⁰

⁶⁶ Volf & Bass 2002: 18.

⁶⁷ Volf & Bass 2010: 22.

⁶⁸ Norheim 2014: 23.

⁶⁹ Norheim 2014: 74.

⁷⁰ Norheim 2014: 88.

3.2.2 Habituering

I sammenheng med trospraksiser har det vært nødvendig å inkludere noen sosiologiske begreper for å gi en større forståelse for faktorene som kommer til syne i materialet. Ved å inkludere begreper fra sosiologien kan man i større grad se på hvordan trosrelaterte handlinger praktiseres i fellesskap med andre, og hvilke potensielle konsekvenser dette har for individets tro. Den franske sosiologien og antropologen Pierre Bourdieu tar for seg dimensjoner ved sosiale praksiser. Dette gjør han gjennom blant annet begrepene *praksisformer* og *habitus*. Bourdieu beskriver sosiale innlærte måter å tenke og handle på som *habitus*.⁷¹ Således handler habituering om:

Habituering referer til den overvejende bevidste eller u-erkendte tilegnelse af normer, regler, virkelighetsforståelser og synspunkter, der indlejres kropsligt og mentalt som forståelseskategorier, klassifikationssystemer, kropsteknikker og forventninger. Med habitus indlejres en praktisk sans for, hvad der er normalt, hvad der er muligt, og hvad der passer sig for 'folk som os'. Habitus er ikke en deterministisk indlejring af sociale og kulturelle regler. Der er snarere tale om en vifte af forforståelser eller dispositioner, der danner udgangspunkt for folks tilgang til verden.⁷²

Habitus er altså prinsipper som produserer og reproducerer en gruppes praksis. Bourdieu mener at både sosiale strukturer og kroppsliggjort kunnskap om de samme strukturene, produserer varige orienteringer mot handling som er konstituerende for de sosiale strukturene.⁷³ Habitus innebefatter således disposisjoner i et integrert system hos mennesket. Disse disposisjonene regulerer hvordan vi handler, vurderer og oppfatter. Derfor vil de trospraksisene som praktiseres i et ungdomsarbeid være eksempler på habitus, som former hvordan individet handler, vurderer og oppfatter verden. Disse kan, dersom en form for habituering finner sted, bli forståelseskategorier, klassifikasjonssystemer, virkelighetsoppfatninger og disposisjoner som danner utgangspunktet for den troendes tilgang til verden. Bourdieu bruker begrepet *praksisformer* for å forstå sosial mening i menneskers deltakelse i en praksis. Begrepet henviser til måten praksisen foregår på, altså dens form.⁷⁴ Dette henger tett sammen med at Bourdieu mener mennesker skaper strukturen, og at strukturen skaper menneskene gjennom et gjensidig avhengighetsforhold mellom sosiale

⁷¹ Bourdieu 1995.

⁷² Wilken 2020: 125.

⁷³ Bourdieu 1995: 170.

⁷⁴ Bourdieu 1995.

strukturer i et samfunn og mentale strukturer hos mennesket.

3.2.3 Plausibilitetsstrukturer

For at noe skal bli troverdig eller sannsynlig for et individ, trenger all type kunnskap en sosial struktur – en plausibilitetsstruktur hevder Berger og Luckmann.⁷⁵ Det kan være materielle forhold, sosiale forhold eller felles kunnskap som danner grunnlaget for at det virker plausibelt. Dette gjelder også tro. Berger og Luckmann tar for seg plausibilitetsstrukturer i *The social construction of reality* og hevder her at religiøse tradisjoner trenger fellesskap eller samfunn for å virke plausible.⁷⁶ Plausibilitetsstrukturer kan i den forstand forstås som sosiale fellesskap av mennesker som deler virkelighetsoppfatning og trosforestillinger. Det sosiale fellesskapet blir således det som legitimerer og opprettholder troen på denne virkeligheten. Berger og Luckmann vektlegger i den forbindelse at subjektiv virkelighet alltid er avhengig av spesifikke plausibilitetsstrukturer:

Subjective reality is thus always dependent upon specific plausibility structures, that is, specific social base and social processes required for its maintenance. One can maintain one's self identification as a man of importance only in a milieu that confirms this identity; one can maintain one's Catholic faith only if one retains one's significant relationship with the Catholic community and so forth.⁷⁷

De hevder altså at selv-identifikasjonen som kristen må vedlikeholdes gjennom å bevare individets signifikante forhold til fellesskapet som bekrefter denne identiteten, og knytter dette til at fellesskapet er det som sørger for at trossannhetene fremstår som plausible. Dermed fungerer fellesskapet som en plausibilitetsstruktur som gjensidig konstituerer og bekrefter selvidentifikasjonen som troende.

I et troende perspektiv blir altså fellesskapet en sentral plausibilitetsstruktur som kan bli avgjørende for hvorvidt troen blir livslang eller ikke, slik det presenteres hos Berger og Luckmann. De hevder at «It's only within the religious community, the ecclesia, the conversion can be effectively maintained as plausible»⁷⁸. For å eksemplifisere dette bruker de Paulus som eksempel:

⁷⁵ Berger og Luckmann, 2011: 126.

⁷⁶ Berger og Luckmann 2011: 126..

⁷⁷ Berger og Luckmann 2011: 126.

⁷⁸ Berger og Luckmann, 2011: 128.

To have conversion experience is nothing much. The real thing is to be able to keep on taking it seriously; to retain a sense of its plausibility. *This* is where the religious community comes in. It provides the indispensable plausibility structure for the new reality. In other words, Saul may have become Paul in the aloneness of religious ecstasy, but he could *remain* Paul only in the context of the Christian community that recognized him as such and confirmed the “new being” in which he now located this identity.⁷⁹

Altså avviser de ikke at man kan komme til tro alene, uten et fellesskap, men at fellesskapet er sentralt for den videre opplevelsen av at troen er plausibel. Berger og Luckmanns teori om plausibilitet vil utgjøre en sentral del av drøftingen av hva ungdommene har forankret troen i, og hva den ikke lenger legitimeres av.

⁷⁹ Berger og Luckmann, 2011: 128-129.

4 Fem historier – presentasjon av materialet

Med en målsetting om å undersøke indikasjoner på hvilke faktorer som fører til at unge mennesker velger å forlate troen, har det vært naturlig å slippe til fortellingene fra personer som tilhører denne kategorien. Hver historie er kompleks og mangefasettert, og er således mer kompleks enn hva som er mulig å presentere i en avhandling. Dette kapittelet har som formål å gi en sammenfattet presentasjon av materialet – nemlig intervjuer med fem informanter som alle har vært troende og aktivt med i et ungdomsarbeid i Den norske kirke, men som ikke lenger identifiserer seg som kristne. Intervjuene kan leses helhetlig transkribert, fra vedlegg tre.

4.1 Informant I1 – «Tonje»

Tonje kommer fra en ikke-kristen familie og ble ikke døpt som barn. Konfirmasjonstiden var hennes første møte med kirken og kristne mennesker. Det var i løpet av konfirmasjonstiden, og i tiden etterpå i ungdomsarbeidet at hun begynte å identifisere seg som kristen. Etter konfirmasjonstiden ble hun med i en jentegruppe fra tiendeklasse til utgangen av VGS, hvor hele hennes barndomsvenninnegjeng var med. Gruppen – i kombinasjon med ungdomsarbeidet hun var en del av – ble et sted hun ønsket å være og noe hun brukte mye tid på. Sannhetsspørsmålet har imidlertid ikke vært så viktig for henne, fordi hun har opplevd at det er et spørsmål man ikke kan få svar på og akseptert det. Troen preget ungdomsårene hennes, og hun trekker særlig fram folkene i menigheten som oppriktig brydde seg om henne, samtalte og brukte tiden sin på henne som viktig.

Etter ungdomstiden reiste Tonje et år på en ikke-kristen folkehøyskole og «hadde en slags kirkepause det året». Hun var noe innom hjemmenigheten når hun var hjemme, men vektlegger at hun gjorde et bevisst valg om folkehøyskole for å teste troen sin litt: «Hva er troen min hvis jeg eliminerer kirken og menneskene og arbeidet og sånn». I denne perioden fikk hun bekreftet at troen forble like sterk da hun kom tilbake et år senere og fortsatte i hjemmenigheten. Da hun kom tilbake forpliktet hun seg til menigheten i enda større grad. For Tonje ble aldri trospraksiser noen naturlig del av hennes eget liv. Hun beskriver for eksempel bønn som en «fellesskapsting» og en naturlig del av menighetslivet – men praktiserte det ikke på egenhånd: «Jeg ba nok ikke så mye sånn selv. Det bare kom ikke naturlig for meg». Fellesskapet var imidlertid en viktig plass for å praktisere tro, og som ga næring til troen hennes.

I 2015 tok hun en ny pause fra hjemmenigheten, som denne gangen ledet til at hun ikke fortsatte. Da hadde hun vært aktiv i menigheten de siste elleve årene. Hun beskriver ingen konkret hendelse som grunnen for at hun sluttet, men hun tok en pause «også bare vendte jeg egentlig aldri tilbake». Selve utfasingen av troen beskriver hun som: «Jeg føler det på mange måter var en veldig sånn organisk prosess, det var ikke noe oppbrudd eller noe. Ingen konkrete hendelser, det skjedde bare naturlig». Samtidig beskriver hun en avstand mellom hvordan hun selv opplevde å være, og hva hun opplevde den kristne troen beskrev at hun skulle være: «også følte jeg bare ikke at de to passet sammen da». Troen opplevdes for Tonje mer normativ og regulerende i denne fasen. I tillegg ble hun oppfordret av folk rundt til å søke Gud i en sånn prosess, men kjente selv på at det ikke var riktig og at det var mer riktig å gå den andre veien – bort fra troen. Hun ser tilbake på tiden som kristen med «takknemlighet for det har vært, som er for stort til at jeg bare kan avfeie det med tilfeldigheter». Tonje tror imidlertid ikke hun kommer til å kalle seg aktiv kristen igjen, og finner en ro i at det er et lukket kapittel: «Jeg synes det er finere å opprettholde det bildet av en tid som var veldig fin og viktig, ja, også stopper det litt der».

4.2 Informant I2 – «Petter»

Petter har vokst opp i en kulturelt-kristen, men ikke praktiserende familie. Han valgte å konfirmere seg kristelig fordi vennene hans skulle det, og møtte i denne perioden folk han trivdes med og så opp til. Etter konfirmasjonstiden begynte han å identifisere seg som kristen og ble en del av ungdomsklubben i lokalmenigheten. I løpet av ungdomsårene var han aktivt med i arbeidet, og med på leirer og turer, og ledet lovsang. På denne tiden beskriver han at troen var en viktig del av livet og at han prioriterte å bruke mye tid i kirken og i fellesskapet. Å praktisere tro var en viktig del av fellesskapet, og han beskriver trospraksiser som noe positivt og fellesskapsbyggende. Samtidig forteller Petter om at bønn og bibellesning ikke var noen integrert del av livet utenom kirken. Han beskriver å ha prøvd og be på egenhånd, men opplevde det ikke som noe meningsfullt. Hvorvidt kristendommen var sann eller ikke var ikke viktig for han, men han opplevde å tvile på at Jesus kunne gå på vannet eller stå opp fra de døde. Det som likevel gjorde at han fortsatte å tro var at han opplevde at Bibelen og miljøet hadde gode holdninger og fortelling, blant annet om nestekjærlighet og hvordan man kan leve.

Som 19-åring begynte han som lærling i en butikk, og møtte kollegaer som var eldre og delte hans interesse for musikk. Selv om han fremdeles var på ungdomsklubben på dette

tidspunktet, bidro dette til at han viet mer tid til likesinnede venner på jobb, og dro over tid sjeldnere i kirken. På samme tid forsvant troen gradvis. Når han beskriver prosessen, trekker han ikke fram noen konkret hendelse eller et bestemt tidspunkt – det bare skjedde. Samtidig beskriver han en tett sammenheng mellom troen og fellesskapet. Når han skal peke på noen faktorer han tror kan ha vært avgjørende trekker han fram at det sosiale miljøet ble mindre viktig som selve hovedgrunnen. Utover dette er han mer usikker på hva som kan ha ledet til avvisningen av troen.

Per i dag identifiserer ikke Petter seg som kristen, men ser tilbake på tiden som aktiv i menighet som noe veldig positivt. Han beskriver blant annet gode minner, men og en stor respekt for kristne. I ettertid har han fremdeles flere kristne venner fra den tiden, og spiser middag og snakker med dem om tro og religion fra tid til annen. Han forteller at han på et tidspunkt har savnet tro, men at «jeg må nok ha en større overbevisning enn det jeg hadde. Men så skal man jo gjerne på eget initiativ prøve å finne ut av det, og det initiativet har jeg ikke».

4.3 Informant I3 – «Truls»

Truls kommer fra en familie hvor det er vanlig å døpes og konfirmeres kristelig, men kaller ikke familien troende. Det er først og fremst «sånn tradisjonsopplegg». I konfirmasjonstiden ble han en del av et utbredt ungdomsprogram og en ungdomsklubb med mange besøkende. Her var han aktiv i fem år, og var deltakende på lederturer, ledertreningsprogram, ungdomsklubben og konfirmasjonsleirer. På denne tiden identifiserte han seg som kristen. Han beskriver troen som viktig disse årene, men at den ikke nødvendigvis hadde stor plass i livet utenfor kirken. Han trekker fram at han satt av en del tid rent praktisk til å være med på ting, som leirer, utenlandsturer og ungdomskveldene, men utover prioritering av tid i kirken var ikke troen en stor del av hverdagen. Når det kommer til trospraksiser som bønn og bibellesning beskriver han det som:

Det var nok en ganske personlig ting, og jeg mener å huske at jeg opplevde det som en veldig spirituell opplevelse. Det var veldig ekte og veldig nært, og noe man gjorde i fellesskap eller alene. Jeg kan ikke huske at jeg gjorde det så mye når jeg var helt på egenhånd.

Bønn var i stor grad en fellesskapspraksis, og han kunne godt gå til forbønn på ungdomsgudstjenestene. Samtidig påpeker han at han ikke kan huske at han ba noe hjemme, men at han hadde en opplevelse av det som «en veldig ekte ting». Sannhetsspørsmålet har

ikke vært viktig og han tror «ikke det var viktig om det hadde skjedd. For det var ikke sånn jeg opplevde kristendommen. Det var veldig personlig, og trengte ikke å ha noe fysisk holdepunkt i virkeligheten egentlig».

Han beskriver seg som aktiv i ungdomsarbeidet og troene – helt til han ikke var det lenger: «Det bare ble ikke tid, det var ingen igjen. Det var ikke noe poeng for meg å være der». Troen faset ut gradvis da han var 18-19 år uten noen konkret hendelse. Han trekker fram at de var tre stykker fra hans årskull som ble igjen lenge i ungdomsarbeidet og beskriver at det: «til slutt ble det et irrelevant samlingspunkt for det var jo ikke folk der vi ikke møtte på andre arenaer og andre steder i livet». Behovet for fellesskapet forsvant gradvis over tid, i sammenheng med endringene i miljøet. Troen beskriver han at faset ut samtidig som han sluttet å være en del av fellesskapet: «Jeg vil si det [fellesskapet] var viktigere enn troen, og at den [troen] ble en sånn konsekvens av at jeg var der så mye. Så når jeg ikke var der var det heller ikke noe påfyll». Han svarer bekreftende på at han tror at trospraksisene i fellesskapet i stor grad skapte og vedlikeholdt troen hans: «Jeg tror nok det [troen] var en konsekvens av at jeg var der». Samtidig trekker han fram at den kristne troen passet mindre og mindre inn i hans verdensbilde.

Etter videregående dro han på en kristen folkehøyskole, selv om han var lite troende på den tiden. I løpet av året på folkehøyskolen ble han mer negativ til kristen tro: «Før jeg begynte der hadde jeg nok bare mistet troen helt. Var kanskje uenig på mange punkter også, men etter at jeg hadde gått der var jeg fullstendig uenig». Når han skal forklare hvorfor han tror det ble sånn, trekker han fram at den kristne troen ble noe han måtte forholde seg til hver dag hele uken, og at mange av rutineene inkluderte sanger og bønn. Samtidig var regelsettet forankret i kristen tro, og bidro til at det ble «ganske mye». Mange av reglene var konservative og bød han imot, og at han måtte forholde seg til disse reglene bidro til denne avsmaken. Per i dag er han ikke troende og meldte seg ut av Den norske kirke i år. En faktor han beskriver som avgjørende for det valget er at han har blitt negativ til konseptet religion: «Jeg har skikkelig, ja ikke kvalme for, men skikkelig problemer med organisert religion». Her er det først og fremst tro satt i system i form av religion og «når det finnes et hierarki i det, eller det finnes penger eller eiendom eller den typen ting, og at noen er viktigere enn andre».

Han peker likevel på at han opplevde tiden som kristen og fellesskapet som positivt, og at han har sett at mange tjener på å ha et fellesskap rundt troen. Truls beskriver og at han ikke følte seg hjernevasket. Han angrer ikke på noe, og har vært tilbake i lokalmenigheten på for eksempel julegudstjenester «for jeg liker han ene presten så godt». Han benekter

imidlertid heller ikke stoisk at det er noe mer, men per nå er det ingenting som overbeviser han.

4.4 Informant I4 – «Oskar»

Oskar begynte å tro i konfirmantalden, men var allerede introdusert for lokalkirkens ungdomsmiljø gjennom eldre søsken. Familien omtaler han som kulturelt kristne, hvor særlig morssiden synes det er viktig å være i kirken på julaften. Faren til Oskar var noe mer skeptisk til tro, men alle i familien er kristelig konfirmert, har giftet seg i kirken og hans nye niese er døpt. Derfor omtaler han det som at familien har en tilknytning til kirken, men spesifiserer at det ikke er noen troende i familien. Selve konfirmasjonstiden og de første årene etter konfirmasjonstiden omtaler han som «storhetstiden» i troen sin. Da beskriver han seg som troende, og at troen var viktig. Han var alltid til stede på den ukentlige ungdomsklubben, på det som skjedde i helgene, samt formiddagsgudstjenester eller kveldsgudstjenester.

Fellesskapet var viktig for troen Oskar hadde i ungdomsårene: «Ja jeg vil kanskje gå så langt som å si at det nesten var kjernen til det hele, drivkraften mer eller mindre». Troen omtaler han samtidig som viktig i ungdomsperioden, men og som «en bit for seg selv». Den var avgrenset til kirkens sfære og de faste holdepunktene i kirken, men preget ikke livet utenfor kirkens fire vegger. Bønn var for eksempel en naturlig del av både gudstjenestene og samlingspunktene i kirken. Samtidig var bønn noe han kun praktiserte i kirken: «Nei det var kun i kirken, hvor jeg følte jeg, hvor jeg husker at jeg gjorde det. Når det gjaldt dette med bønn hvert fall». Spørsmålet om hvorvidt kristendommen er objektiv sann eller ikke har heller ikke vært viktig for Oskar. Dette begrunner han med at det først og fremst handler om å velge å tro på det eller ikke, og at det er kristen tro, ikke viten.

Etter videregående begynte Oskar i forsvaret, i førstegangstjenesten. Likevel hadde han mulighet til å komme hjem og besøke lokalkirken jevnlig. Dette omtaler han imidlertid at han ikke gjorde, og omtaler tiden i førstegangstjenesten som et tydelig tegn på begynnelsen på slutten av troskapittelet. Allerede i slutten av videregåendeårene merket han en endring i ungdomsmiljøet som bidro til dette. Noen av tingene han likte ved miljøet, som det høye engasjementet og interessen for gudstjenestebiten av ungdomsklubben, opplevde han en endring i:

En ting jeg så var at når vi skulle opp til disse gudstjenestene på slutten, da falt folk av. Da blei det ikke det som var greia lenger, og da mistet jeg litt sånn tilknytning. Da har det her plutselig

blitt et hengested, og ikke det fellesskapet med tro da. Det ble litt drivende.

Disse endringene ved miljøet, omtaler Oskar som en del av grunnene til at han sluttet å bruke tid i ungdomsmiljøet i lokalkirken. Flere av de han hadde sett opp til hadde etter hvert flyttet eller sluttet å komme på ungdomskveldene, og nye kom inn. Dette gjorde at kulturen på ungdomsklubben endret seg gradvis og bidro til at hans engasjement for å være der endret seg over tid. At han sluttet å bruke tid i ungdomsarbeidet og fellesskapet, betydde og i stor grad slutten på troen.

Når han selv skal sette ord på hvilke faktorer han tror bidro til at han ikke er troende i dag trekker han fram at mange aspekter i livet endret seg, og at han mistet «den viktigste biten av troen min da – tilknytningen jeg hadde til min lokale kirke». Videre beskriver han at:

Når jeg mistet den tilknytningen og relasjonen så falt mer eller mindre hele samfunnsbildet egentlig fra hverandre. Så sånn sett falt troen da jeg mistet det som var kjernen i troen min. Man skulle kanskje tro at når man er engasjert i mye så sterkt.. Men det bare blei ikke en del av meg til slutt. Det satt ikke hardt nok dessverre.

Selv om han i dag ikke ville forsvart troens innhold i møte med kritikk, ville han forsvart det å henge i kirken og kristelig konfirmasjon. Han ville «snakket kirkens sak sånn sett», men beskriver samtidig at han ikke «kommer til å forsvare den kristne tro og snakke for den sannheten. Det kjenner jeg meg ikke igjen i nå lenger».

4.5 Informant I5 – «Siri»

Siri er døpt som barn, men kommer ikke fra noen utpreget kristen familie. Derfor så hun ikke på seg selv som kristen før hun konfirmerte seg, og konfirmerte seg for pengene. Da hun begynte på ungdomsklubben i konfirmasjonstiden opplevde hun en tilhørighet og begynte å gå fast på ungdomsklubben. Hun beskriver seg selv og vennene som «superivrig for å være med på det» og at de gjerne kom en time før det startet. Likevel så hun ikke seg selv som kristen før de var på konfirmasjonsleir og hun en av de siste dagene gikk til forbønn. Her forteller hun om en konkret opplevelse:

Jeg og en venninne gikk til forbønn, også husker jeg bare at jeg begynner å skjelve, og le, og grine om hverandre. Og jeg visste jo egentlig ikke hva forbønn var, og jeg trodde ikke det var noe veldig spesielt. Man var jo usikker og litt fnisete og sånn, også husker jeg at jeg så bort på venninnen min, og hun satt og ristet og skalv. Ja det var en veldig rar følelse – jeg klarer ikke helt å beskrive det. Da tenkte jeg sånn: okei, det her kan jeg like liksom.

Etter denne opplevelsen begynte hun å anse seg selv som kristen og fortsatte å gå på ungdomsklubben, ledertreningskurs og på kveldsgudstjenestene. Hun beskriver bønn som en viktig del av troen, men trekker selv fram at: «jeg ba ikke for meg selv når jeg var alene, for da følte jeg meg litt teit hvis jeg skulle gjøre det». Samtidig opplevde hun at det hjalp når andre ba for henne. Sannhetsspørsmålet beskriver hun som lite viktig for henne. Det var aspekter ved troen hun opplevde som vanskeligere å tro på, men forholdt seg til noen av disse fortellingene som metaforiske heller enn sanne historier om overnaturlige ting hun ikke kunne forklare.

Troen begynte å dabbe av da hun var rundt 18 år, da var det mange nye unge på ungdomsklubben, og hun begynte å bli eldre. Hun opplevde ikke den samme tilhørigheten lenger, og andre ting begynte å interessere henne mer. Siri gikk imidlertid litt lenger på kveldsgudstjenesten enn hun gjorde på ungdomsklubben, men sluttet etter hvert fordi hun ikke syntes det var helt det samme som ungdomsklubben. På denne tiden begynte hun gradvis å miste troen, og beskriver dette som en prosess som skjedde over tid. Når hun skal sette ord på grunner til at troen faset ut, trekker hun fram manglende tilhørighet. Hun opplevde etter hvert at det var få igjen på hennes alder, og at alle de eldre lederne hun så opp til og likte å henge med hadde sluttet. Her trekker hun fram at hun ikke opplevde å ha noe sted som lot henne oppleve det samme som hun gjorde på ungdomsklubben. Når hun sluttet å bruke tid i lokalmenigheten sluttet hun å forholde seg til troen. Per i dag er hun noe usikker, hun tror på noe, men vet ikke helt hva.

5 Analyse

5.1 Early eller late apostasy

I norsk kirkelig kontekst har konfirmasjonsarbeid en sentral plass i samfunnet og kirkearbeidet. I 2020 – et år preget av koronasituasjonens begrensninger – konfirmerte 52,3% av norske 15-åringer seg i Den norske kirke.⁸⁰ Selv om flere norske ungdommer ikke identifiserer seg som kristne barneårene av, er de i mange tilfeller døpt og konfirmerer seg kristelig. For mange begynner identifikasjonen som kristen etter konfirmasjonsalder. Av intervjuene med mine informanter er fellesnevneren i deres fortellinger at de har kommet til tro i ungdomstiden, og at de har sluttet å identifisere seg som kristne i alderen mellom 18-25 år. Derfor er Zuckermans distinksjon mellom «early» og «late apostasy» ikke helt treffende for den norske situasjonen, men kan likevel bidra med verdifulle perspektiver for å forstå mer av informantenes avvisning av sin religiøse identitet.

På den ene siden kan det argumenteres for at informantenes historier har noen likhetstrekk med Zuckermans «early apostates». Først og fremst har de til felles at selv om de ikke nødvendigvis vokser opp med en religiøs identitet, har flere av familiene en kulturell tilhørighet til kristen tro og derfor har informantene valgt å konfirmere seg kristelig. På den måten sosialiseres de inn i en kulturell religiøs identitet, og identifiserer seg etterhvert som troende som følge av en lengre prosess. Dette er ikke fullt ut i overensstemmelse med det Zuckerman beskriver som «early apostates» fordi familiens kulturelle tilhørighet ikke nødvendigvis henger sammen med tro og selvidentifikasjon som religiøs. For eksempel beskriver Petter at de «feira enkelte høytider- påske og jul, men i vår familie har det aldri vært fokus på Gud eller Jesus i feiringer». Siri beskriver noe lignende:

Jeg er jo døpt, men jeg er ikke noe sånn (...), ingen av oss er noe spesielt kristne. Vi har gått i kirken på julaften og sånn, men det har aldri vært noe mer enn det. Så jeg så ikke på meg selv som kristen før jeg var konfirmant, og jeg tenkte sånn, jeg skal konfirmere meg for pengene sånn som de fleste gjør.

Først og fremst er det en kulturell kristen identitet de identifiserer seg med – men identifiserer seg ikke som troende. Det virker ikke som informantene har opplevd en forventning hjemmefra om å bli troende i konfirmasjonstiden – til tross for at det gjerne er forventet eller ønsket at de konfirmerer seg kristelig. Dermed er det ikke nødvendigvis slik at de får en

⁸⁰ Statistisk sentralbyrå 2021.

religiøs identitet som unge, men en kulturell religiøs identitet. Dette er noe annerledes enn det Zuckerman beskriver som «early apostates». Samtidig peker Zuckerman på at «early apostates» gjerne avviser troen gjennom identitetsforandringene i tenårene og tjueårene, som en del av modningsprosessen fra ung til voksen. Dette kan til dels sies å gjelde mine informanter, som alle avviser troen i en periode mellom 18-25 år og vil i større grad ligne «early apostates».

På den andre siden kan det bevisste, selvstendige valget ungdommene tar når de begynner å tro i ungdomsårene ha flere likhetstrekk med det Zuckerman kaller «late apostates». Noe av det han vektlegger for denne kategorien er at de kommer til tro som en konsekvens av et voksent, bevisst valg. Selve prosessen og valget om å begynne å tro, skjer først og fremst for Tonje og de andre informantene i en sosial setting hvor de sosialiseres inn i et kristent ungdomsmiljø. Samtidig beskriver alle informantene at troen på et tidspunkt var viktig for dem og at de hadde en form for overbevisning, noe som tyder på at det er snakk om mer enn en sosial tilhørighet til et kristent miljø. Fordi alle informantene beskriver en endring i selvidentifikasjonen etter konfirmasjonstiden, og først etter konfirmasjonstiden identifiserer seg som kristne, er det naturlig å se valget som et selvstendig og bevisst valg om å tro som minner om det Zuckerman kaller et voksent valg. Det kan likevel problematiseres hvorvidt valg tatt i ungdomsårene, en periode med store endringer både fysisk, emosjonelt og sosialt, vil kunne være å regne som et voksent valg. På bakgrunn av at det for flertallet av informantene er et selvstendig valg som har hatt konsekvenser for deres virkelighetsoppfatning og prioriteringer, vil det likevel være rimelig å si at det har karaktertrekk som kan være i samsvar med det Zuckerman omtaler som et voksent, selvstendig valg.

Zuckerman omtaler «late apostates»-kategorien som relativt sjelden, men bruker dette først og fremst om voksne personer som kommer til tro og deretter avviser den på et senere tidspunkt. Det er ikke dekkende å se mine informanter som «early apostates» fordi deres tilhørighet til kristen tro var kulturell, men ikke av en slik art at de har identifisert seg som kristne før konfirmasjonstiden. Derfor vil det være rimelig å si at mine informanter befinner seg i en mellomposisjon mellom «early» og «late apostasy» – som kanskje er typisk for den norske folkekirkekonteksten, hvor en stor del av norsk ungdom konfirmeres og oppdager troen i løpet av konfirmasjonstiden. Selv om denne distinksjonen ikke nødvendigvis har som formål å beskrive hva som hender når unge mennesker forlater tro, peker den ut en viktig faktor som har bidratt til at de begynte å tro i førsteomgang – nemlig møtet med evangeliet i

det sosiale fellesskapet med andre unge mennesker som trodde. Det sosiale fellesskapet er viktig for alle informantenes historier, og gir en pekepinn på fellesskapets rolle for deres videre tro.

5.2 Deep eller shallow apostasy

Hvor dypt avvisningen av den religiøse identiteten finner sted trekkes av Zuckerman fram som en kategorisering av apostasi. For Tonje, Petter, Siri og Oskar var ikke avvisningen av tro knyttet til noen konkret hendelse, men en gradvis prosess av passivisering. Når de beskriver sin egen tro i dag er det ikke med en absolutt avvisning av at det er noe mer, men som noe som ikke lenger preger livene deres. Prosessen virker ikke å ha vært preget av et oppgjør eller et tydelig brudd slik Tonje beskriver det: «Jeg føler på mange måter det var en veldig sånn organisk prosess, det var ikke noe oppbrudd eller noe. Ingen konkrete hendelser, det skjedde bare naturlig». Hun har fremdeles kontakt med kirkelige ansatte og andre kristne i nær omgangskrets. Samme tendenser kan vi se hos både Petter, Oskar og Siri som har relasjonelle bånd til troen fremdeles. Derfor har de fortsatt relasjonelle bånd til kristen tro, men identifiserer seg ikke lenger som troende. Samtidig beskriver de et positivt syn på kirken og kristent ungdomsarbeid. For eksempel beskriver Oskar at selv om han i dag ikke ville forsvart troens innhold i møte med kritikk, ville han ha forsvart det å henge i kirken og kristelig konfirmasjon. Imidlertid kommer han ikke «til å forsvare den kristne tro og snakke for den sannheten. Det kjenner jeg meg ikke igjen i nå lenger». Med andre ord er det her snakk om det Zuckerman henviser til som «shallow» apostasi hvor det skjer en avvisning av tidligere religiøs identitet, men individet fremdeles har noen bånd til troen. Samtidig er det ikke nødvendigvis snakk om en dyp og absolutt avvisning av troens innhold, men en grunnere avvisning som fastholder troen på «noe mer».

Til forskjell fra de andre, er Truls sin avvisning noe nærmere det Zuckerman kategoriserer som dyp apostasi. Selve prosessen hvor Truls avviste troen er heller ikke preget av et konkret brudd. I likhet med de to andre beskriver han en gradvis prosess hvor troen faset ut da han var 18-19 år i sammenheng med at han sluttet å være en del av fellesskapet: «jeg tror nok det [troen] var en konsekvens av at jeg var der». Dette kan minne om noe av det samme som Tonje og Petter beskriver i sine intervjuer, men for Truls strekker avvisningen seg lenger. For i årene etter at han sluttet å identifisere seg som kristen, har han samtidig utviklet en større avsmak for religion. Per i dag er han ikke troende og meldte seg ut av Den norske

kirke i år. En faktor han beskriver som avgjørende for valget er at han har blitt veldig imot konseptet religion: «Jeg har skikkelig, ja ikke kvalme for, men skikkelig problemer med organisert religion». Utviklingen av dette synet har kommet gradvis gjennom egne opplevelser av tiden på folkehøyskole, og av det som blir trukket fram i media. Samtidig beskriver han en opplevelse av at organisering og ledelse av religion blir «mer og mer skrudd på en måte. (...) Det er noe systematisk feil med religion, synes jeg da». Likevel har han et positivt syn på tiden hvor han identifiserte seg som kristen, og har et godt forhold til lokalmenigheten. Han er tilbake i lokalmenigheten i anledning julegudstjenester fordi han «liker han ene presten så godt». Likevel kan hans avvisning sies å være mer absolutt og total, og at han er derfor nærmere kategorien «deep» apostasi.

Felles for alle informantene er at ingen har hatt et klart og absolutt brudd med troen, og at det gjerne er sosiale forhold de trekker fram i beskrivelsen av avvisningen. De aller fleste kan sies å være «shallow apostates», med unntak av Truls som ligger nærere en «deep apostasy»-kategorisering. Alle beskriver tiden da de identifiserte seg som kristne som noe positivt, og med en slags lengsel tilbake. Likevel er det i større grad kirken og det sosiale miljøet de er positive til og opplever å ha en relasjon til, enn den kristne troen i seg selv. At flertallet kan kategoriseres som «shallow apostates» kan ha sammenheng med den folkekirkelige konteksten som ungdomsarbeid i Den norske kirke inngår i. Ingen av informantene har i dette tilfellet vokst opp i kristne hjem, og alle har kommet til tro som konfirmanter. På grunn av den folkekirkelige konteksten og at det norske samfunnet i stor grad er bygget på kristen kulturarv, vil de i ulik grad være i kontakt med kristen tro. For eksempel beskriver noen av informantene at de konfirmerte seg kristelig av tradisjonsgrunner i familien – selv om ingen kom fra en troende familie. At alle har positiv relasjon til lokalmenigheten, kan og ha bidratt til avvisningen ikke er så dyp hos informantene. Samtidig kan det tenkes at den grunne avvisningen kan forklares av at alle fem har kommet til tro over tid. Altså er det ikke bare slik at de avviser troen over tid som følge av en prosess, men alle har kommet til tro som følge av en prosess hvor de har vært en del av et ungdomsarbeid. Derfor var de med i kristne praksiser før de selv ble troende, og kan derfor å ha tilknytning til kristen tro uten å identifisere seg som troende lenger. I et vekkelsekristendomspektiv vil avvisningen potensielt være dypere fordi valget om å tro i førsteomgang foregikk gjennom et større valg. Folkekirkekonteksten er annerledes i så måte at konfirmantene i større grad gradvis kommer til tro som følge av en lengre prosess, og således er gjerne troen drevet av det samme. Derfor er det tenkelig at avvisningen ikke vil være like dyp i denne konteksten.

Overvekten av «shallow» apostasi blant informantene kan samtidig ha sammenheng med at ingen av informantenes avvisning av troen har vært knyttet til en hendelse eller et absolutt og bevisst valg. Informantene beskriver en prosess hvor troen gradvis ble borte, uten egentlig å beskrive dette som en bevisst prosess. Forklaringen er ofte at «det bare ble sånn», uten at de kan beskrive noen annen grunn enn at de sluttet å være en del av fellesskapet. Endringer i sosiale fellesskap, som følgelig har ført til at de har brukt mindre tid i fellesskapet virker å ha ført til en form for passivisering av troen, som igjen har ledet til avvisning av den religiøse identiteten. Denne passiviseringen av troen kan være drevet av mange og komplekse faktorer, men har hos alle informantene til slutt ledet til apostasi. Både Tonje og Siri beskriver åndelige opplevelser som de ikke kan forklare ut fra en sekulær virkelighetsoppfatning. De knytter dette opp mot at de tror det er «noe mer», men opplever samtidig ikke at de trenger å ta stilling til hva dette «noe mer» er. Dermed kan informantene sies å slå seg til ro i en «shallow» avvisning av sin tidligere religiøse identitet. Dette skjer først og fremst som en konsekvens av en lengre prosess av avvisning. Derfor vil jeg presentere en ny kategorisering kalt «bruddapostasi» og «prosessapostasi», som skiller mellom hvorvidt apostasien har vært drevet av en lengre prosess eller vært et klart brudd over et kort tidsrom. Dette virker å være særlig relevant for mine informanter, som alle beskriver en lengre prosess fra tro som gjerne leder til «shallow» apostasi. Derfor kan det virke å være sammenheng mellom Zuckermans kategorisering av «shallow» og «deep» og «prosessapostasi» og «bruddapostasi», hvor «shallow» og prosessapostasi virker å ha større sannsynlighet for å opptre sammen. Informantenes avvisning virker med andre ord å ikke sitte dypt som følge av at prosessen gradvis har skjedd over tid. Hvor dypt troen stakk i utgangspunktet kan samtidig være en forklaring på dette, og er den tredje distinksjonen Zuckerman trekker mellom «mild» og «transformative» apostasi.

5.3 Mild eller transformative apostasy

Apostasi kan ha ulike konsekvenser for individet basert på hvor stor grad av reorientering i livet avvisningen av troen leder til. For mine informanter virker apostasien å ha få livsforandrende konsekvenser på den relasjonelle fronten. Selv om alle fem informantene beskriver sosial tilhørighet var viktig for deres tro, har ikke avvisningen av den religiøse identiteten nødvendigvis hatt store sosiale konsekvenser. Samtlige av informantene trekker fram at de fremdeles har kontakt med noen av de samme vennene de hadde fra tiden som

aktivt troende. For eksempel beskriver Petter å ha flere kristne venner fra tiden i menigheten som han møter og spiser middag med jevnlig – hvor tro er et tema som blir diskutert fra tid til annen. Tonje beskriver en omgangskrets bestående av prester, kirkelige ansatte og flere kristne fra tiden hvor hun identifiserte seg som kristen. Apostasien har derfor ikke hatt store livsforandrende konsekvenser når det kommer til venner og sannsynligvis ingen stor kostnad på den relasjonelle fronten. Ingen av informantene kommer fra dypt religiøse familier og således har ikke avvisningen av troen heller ledet til brudd med familien. Det må imidlertid presiseres at dette kunne vært annerledes dersom informantutvalget hadde vært noe bredere og inkludert personer fra troende familier.

Alle informantene beskriver at praktiseringen av tro foregikk i fellesskap med andre, men ikke nødvendigvis i eget liv utenfor kirken. Bønn eller bibellesning beskrives ikke som praksiser som har vært viktige og internaliserte i livene deres. Først og fremst virker troen å ha vært avgrenset til kirkens sfære og de faste holdepunktene i kirken. For eksempel beskriver Tonje: «Jeg ba nok ikke så mye sånn selv. Det bare kom ikke naturlig for meg». Det samme setter de andre informantene ord på. Oskar beskriver troen som «en bit for seg selv», og at den i liten grad preget andre valg han tok i livet. Dette virker å være et fellestrekk blant informantene. Således er det rimelig å anta at livet som troende ikke har skilt seg radikalt fra livet som apostat. Hadde troen for eksempel preget valg i den enkeltes liv, hatt store relasjonelle konsekvenser eller vært en viktig internalisert praksis i livene deres, ville avvisningen av den religiøse identiteten trolig hatt større og dypere emosjonelle konsekvenser. At troen og tilhørende trospraksiser i stor grad virker å være avgrenset til kirken som sted, har konsekvenser for hvor dypt og transformerende avvisningen av den religiøse identiteten vil prege livet til individet. Konsekvensene av apostasien vil først og fremst dreie seg om å slutte og være en del av fellesskapspraksisene, men vil ha færre personlige konsekvenser for individet.

«Transformative apostasy» kjennetegnes av en livsforvandlerende reorientering fra en religiøs virkelighetsoppfatning til en sekulær virkelighetsoppfatning. Alle informantene beskriver troen som en viktig del av livet, og at de forsto livet i varierende grad ut fra et kristent virkelighetsperspektiv. For eksempel beskriver Truls at han fant svar på mange ting i kirken og troen: «Det ble på en måte den virkeligheten jeg forholdt meg til, og de veilederne jeg forholdt meg til». På sett og vis kan alle sies å ha hatt en reorientering fra en religiøs virkelighetsoppfatning til en sekulær. Likevel har selve sannhetsspørsmålet, hvorvidt en kristen virkelighetsoppfatning er objektiv sann eller ikke, vært mindre viktig for alle fem

informantene. Dette begrunner for eksempel Tonje med at hun så det som et spørsmål hun ikke kunne få svar på og som hun aksepterte. Truls på sin side beskriver at han:

Jeg tror ikke det var viktig om det hadde skjedd. For det var ikke sånn jeg opplevde kristendommen. Det var veldig personlig, og trengte ikke å ha noe fysisk holdepunkt i virkeligheten egentlig.

Selv om ikke alle informantene beskriver det samme som Truls, virker endringen av virkelighetsoppfatning likevel ikke å være en stor psykologisk reorientering. Elementer av en sekulær virkelighetsoppfatning har vært gjeldende hos alle fem, i ulik grad og av ulik art, også i tiden hvor de identifiserte seg som kristne. Likevel er mangelen på overbevisning knyttet til troen som objektiv sannhet, samt manglende fokus på dette fenomenet i den enkeltes liv, en faktor som kan være gjeldende for hvor stor grad av reorientering apostasien har ført til.

Sammenfattet peker disse ulike faktorene på at alle fem informantene ligger nærmere «mild apostasy», enn «transformative» selv om hver av informantene har unike historier. Informantene har tydelig gjennomgått en reorientering fra en kristen virkelighetsoppfatning til en sekulær virkelighetsoppfatning. For eksempel tydeliggjøres dette av at alle fem har vært aktive i en menighet over flere år, med troen som grunnlag for dette valget. Således har de gjort valg og prioritering i livet basert på en religiøs virkelighetsoppfatning, og en avvisning av dette har ført til en reorientering i bruk av tid og prioriteringer i livene deres. Samtidig beskriver alle å ha hatt et positivt forhold til for eksempel bønn som en fellesskapspraksis, uten at disse trospraksisene har vært viktig utenfor kirkens dører. Derfor er dette praksiser de har sluttet å gjøre når de ikke lenger er en del av et kristent fellesskap, og som tidligere har vært legitimert av den kristne selvidentifikasjonen. Altså er det flere ting som peker mot at alle fem informantene kjennetegnes av «mild apostasy», selv om avvisningen av troen har ført til ulike former for reorienteringer i livene deres. Dette kan sees i sammenheng med den norske folkekirkekonteksten, hvor man uten å identifisere seg som troende fortsatt gjerne er en del av kirkelige praksiser som for eksempel gudstjenester ved ulike høytider og ulike kirkelige aktiviteter. Dermed trenger ikke nødvendigvis praksisene å lede til store reorienteringer i den enkeltes liv, nettopp fordi det er kulturelt vanlig å være i kirken uten at troen nødvendigvis er viktig for den enkelte. Ser man dette i sammenheng med at informantene har kommet til tro i ungdomsårene som følge av en lengre prosess og at de har vært troende i en kortere tidsperiode av livet, er det naturlig å anta at troen ikke nødvendigvis har rukket å modnes i den grad at det har ført til en stor livsendring. Således vil heller ikke apostasien nødvendigvis lede til en stor endring.

5.4 Social, intellectual og emotional apostasy

Zuckermans typologi bidrar til å karakterisere tre viktige elementer ved kjennetegn på apostasi blant unge mennesker som avviser tegen tro. Blant annet bidrar den til å si noe om når de kom til tro, graden av avvisning av den religiøse identiteten, samt hvor store konsekvenser og hvor stor grad av reorientering avvisningen har ført til for individet. Dette bidrar til å kunne peke på viktige karaktertrekk ved avvisningen, som kan gi noen sentrale indikasjoner på hva som kjennetegner apostasi blant denne gruppen og således kan bidra til å peke på hvilke faktorer som kan styrke sannsynligheten for apostasi. Det den imidlertid sier mindre om er grunnene for apostasien. Her tilbyr Mauss sin inndeling i tre dimensjoner ved apostasi noen sentrale perspektiver som kan tilby en ekstra dimensjon til analysen av materialet.

Blant mine informanter kan det virke som «social» apostasi er det som kjennetegner flest av informantene. Alle fem informantene beskriver ungdomsmiljøet og fellesskapet som en viktig og sentral faktor for at de ble – og fortsatte å være – troende. Samtidig er det miljøet de trekker fram som gjeldende i prosessen hvor de sluttet å tro. Det er ikke først og fremst negative opplevelser i det sosiale miljøet som har bidratt til apostasien, men at miljøet endret karakter i løpet av årene de var aktive. For eksempel trekker de fram at det stadig kom nye konfirmanter til, og at eldre de så opp til gradvis forsvant ut. Noen forsvant ut fordi de sluttet å tro, andre fordi de flyttet på seg for å studere eller var i militæret. Endringene i miljøet blir trukket fram av informantene som en sentral grunn for at de sluttet å bruke tid i menigheten og arbeidet. For eksempel trekker Siri fram at hun som 18-åring ikke lenger opplevde samme tilhørighet i fellesskapet – det var mange unge, nye på ungdomsklubben og færre eldre eller jevnaldrende. Truls beskriver at endringer i sosiale bånd utenfor menigheten ble avgjørende for hvor mye tid han brukte i miljøet. Med ny jobb fikk han nye venner, som gjorde at han brukte mindre tid i menigheten. For Oskar er det ikke nødvendigvis endringene innad i ungdomsmiljøet som alene var avgjørende, men at han begynte i førstegangstjenesten og dermed ikke lenger aktivt var en del av miljøet. Han beskriver at han «mistet den viktigste biten av troen min– tilknytningen jeg hadde til min lokale kirke». Videre beskriver han at:

Når jeg mistet den tilknytningen og relasjonen så falt mer eller mindre hele samfunnsbildet egentlig fra hverandre. Så sånn sett falt troen da jeg mistet det som var kjernen i troen min. Man skulle kanskje tro at når man er engasjert i mye så sterkt.. Men det bare blei ikke en del av meg til slutt. Det satt ikke hardt nok dessverre.

Han beskriver altså en sammenheng mellom sin egen tro og fellesskapet han var en del av i lokalmenigheten. Når han ikke lenger gikk regelmessig i menigheten, forsvant troen og tilhørigheten til fellesskapet. Da han senere var på besøk igjen, var det ikke lenger det samme miljøet han møtte. Flere av informantene beskriver og at ungdomsmiljøene de hadde tilhørighet til gjennomgikk en kulturforandring som følge av at de eldre – som de så opp til – flyttet på seg eller ble borte, at færre av de jevnaldrende fortsatte å gå og at flere yngre kom inn i miljøet etter konfirmasjonstiden. Dette bidro til at miljøet endret karakter, og at de mistet tilhørighet og lyst til å komme på de faste møtepunktene som tidligere var viktige.

Informantenes historier handler altså først og fremst om at de sluttet å være en del av miljøet eller om endringer i det sosiale miljøet, og at de som en konsekvens av dette sluttet å tro på et tidspunkt. Derfor er det rimelig å si at sosiale forhold er sentralt for at samtlige av informantene sluttet å komme i kirken og at dette har bidratt til avvisningen av deres religiøse identitet. Blant informantene mine er derfor «social apostasy» sentralt og det kan virke som svakere sosiale bånd til det religiøse fellesskapet er en viktig faktor i deres fortellinger. Det er med andre ord sammensatte sosiale grunner, men den sosiale dimensjonen er representert hos alle informantene i ulike former, særlig i form av endringer innad i ungdomsmiljøet eller at informantene skifter miljø.

Dimensjonen Mauss navngir som «intellectual» apostasi er også gjeldende for flere av informantene. Petter og Siri beskriver en tvil på utvalgte sentrale dogmer i kristendommen, også i tiden som troende. For eksempel beskriver Petter å ha opplevd å være tvilende til at Jesus kunne gå på vannet eller stå opp fra de døde. Det samme beskriver Siri, særlig historien om Jesus som går på vannet eller gjør vann om til vin. Først og fremst har det vært viktig for henne å finne andre måter å forholde seg til fortellinger hvor overnaturlige ting skjer, for eksempel da Jesus gikk på vannet:

Også begynte jeg å tenke, jaja, det er kanskje ikke sant at han gikk på vannet, men det er et budskap bak det. Med Jesus og hele fortellingen om Jesus og Bibelen og det der. Så det var det jeg likte da, at det var en form for trygghet.

Det er med andre ord meningen bak fortellingene hun forholdt seg til, men hvorvidt det var sant at Jesus er den Bibelen forteller at han er var mindre viktig. For Truls ga troen mange svar i tiden han var troende, og han virker å ha en noe mer intellektuell tilnærming til troen enn flere av de andre informantene. Han setter ord på at han opplever kristendommens dogmer som for lite forankret i virkeligheten, og at han opplever at religionene «for hvert år som går, går mer baklengs i forhold til samfunnets utvikling». Samtlige har et forhold til

Bibelen i form av at de har fått videreformidlet troens dogmer derfra, men har i liten grad brukt tid på å lese den selv eller utforske troens innhold på egenhånd. Dette kan tyde på at liten grad av intellektuell tilnærming til troen – noe som kan gjenspeiles i at faktorer tilhørende den intellektuelle dimensjonen ikke tydeliggjøres som viktigst for avvisningen av troen. For flere av informantene virker det som den intellektuelle dimensjonen ved apostasien først og fremst handler om en underliggende tvil på flere dogmer, også i perioden som troende, men at det ikke nødvendigvis er disse som har vært avgjørende for hvorvidt de har trodd eller ikke. I hovedsak virker det som at en intellektuell avvisning av troen har kommet som et resultat av å ikke være i et kristent fellesskap, mer enn at det er intellektuelle begrunnelser som gjør en sekulær virkelighetsoppfatning mer meningsfylt for dem. Dette kan ha sammenheng med at ingen av informantene virker å være opptatt av hvorvidt kristendommen er objektivt sann eller ikke.

«Emotional apostasy» er i mindre grad gjeldende i informantenes beskrivelser. Likevel ser vi spor av denne dimensjonen i for eksempel Tonjes historie. På spørsmålet om hvilke faktorer hun tror kan ha vært gjeldende for at troen faset ut trekker hun fram at hun opplevde at de stagnerte litt i arbeidet, og at hun stagnerte litt i sin egen tro. Samtidig beskriver hun en avstand mellom hvordan hun selv opplevde å være, og hva den kristne troen beskrev at hun skulle være: «også følte jeg bare ikke at de to passet sammen da». Videre forklarer hun at hun følte seg litt egoistisk i dette, og at det ble feil å forholde seg til det hun opplevde som troens begrensning over sin egen opplevelse. Samtidig beskriver hun at hun følte på en retning som alle rundt seg gikk i, og opplevde selv å ikke være komfortabel med den retningen og at troen virket normativ og regulerende etter en tid. I tillegg ble hun oppfordret av folk rundt til å søke Gud mer i en sånn prosess, men kjente på at det ikke var riktig og at det var mer riktig å gå bort fra troen. For Tonje virker den emosjonelle dimensjonen å ha vært til stede og at emosjonelle faktorer har bidratt til at hun sluttet å identifisere seg som aktivt troende. Hos de andre informantenes beskrivelser virker denne dimensjonen å være mindre gjeldende og kan ha sammenheng med at deres prosess vekk fra troen skjer i en livsfase med store endringer, mens den for Tonje begynner senere.

5.5 Bevisst og ubevisst apostasi

Zuckerman og Mauss sine kategorier tilbyr viktig typologi for å beskrive kjennetegn ved apostasi i norsk kontekst. Likevel, fordi Mauss og Zuckerman tilhører en annen kontekst enn

den norske folkekirkekonteksten, gir ikke disse kategoriene et fullkomment begrepsapparat for å beskrive hva som kjennetegner apostater i en norsk folkekirkelig kontekst. Basert på mitt materiale av kvalitative intervjuer vil jeg derfor i lys av Mauss og Zuckermans typologi presentere en ny typologi innenfor apostasifeltet som virker å være en sentral form for apostasi blant denne gruppen; «bevisst» og «ubevisst apostasi».

Ubevisst apostasi vil i denne typologien innebefatte et bevisst valg om å avvise egen religiøse identitet. Dette innebærer for eksempel at individet tar et aktivt valg om å slutte tro, og at selve avvisningen foregår over et kortere tidsrom. Altså er det snakk om en intendert form for apostasi, hvor individet er aktivt avvisende til sin egen religiøse identitet. I dette tilfellet vil individet sannsynligvis ha et bevisst forhold til *hvorfor* avvisningen skjer. Motsetningen til dette blir ubevisst apostasi som likevel leder til samme målet; avvisning av egen religiøse identitet. Denne formen for apostasi er ikke nødvendigvis villet av individet, men er et resultat av en prosess hvor individet gradvis gir slipp på egen religiøs identitet. Kategorien kjennetegnes av at avvisning foregår over et lengre tidsrom, hvor selve avvisningen er en lengre prosess som ikke nødvendigvis er verken bevisst eller merkbar for individet. På et tidspunkt opplever de bare å ikke identifisere seg som kristne lenger. Derfor har de ikke nødvendigvis en forklaring på hvorfor de ikke tror lenger, eller hva som har ledet til at avvisningen av den religiøse identiteten – det har bare blitt sånn. Det er ikke her snakk om et aktivt valg om å slutte tro, men en passiv prosess som til slutt leder til apostasi. Faktorene som leder til prosessen av at individet gradvis gir slipp på religiøs identitet kan være mange, men synes for mine informanter å være drevet av blant annet miljøendringer, mangel på sosiale bånd til menigheten og en gradvis passivisering av troen som et resultat av dette. Gjennomgående for mine informanter er at de tilhører ubevisst apostasi-kategoriseringen. Det er få som har et bevisst forhold til hvorfor de sluttet å tro, og samtlige har i etterkant reflektert over hvorfor det har blitt sånn uten å ha noen entydige svar. De fleste trekker imidlertid fram endrede sosiale forhold som medvirkende til at de gradvis sluttet å være en del av et kristent fellesskap, og virker å se dette i tett sammenheng med egen tro. Gjennomgående er og at trospraksisene i liten grad er internalisert i eget liv, slik at de praktiserer tro i mindre når de tilbringer mindre tid i kirken. Dette leder til en gradvis passivisering av troen og til slutt en avvisning av den.

Et viktig poeng å tydeliggjøre i forbindelse med denne kategoriseringen er at når jeg omtaler avvisningen av den religiøse identiteten som et ubevisst valg, kan det likevel omfatte et bevisst valg om å forbli i den religiøse avvisningen. Det er et viktig poeng at det kan være

rasjonelle og gjennomtenkte grunner som ligger til grunn for valget om å ikke tro i etterkant av prosessen. Poenget med denne kategoriseringen er å tydeliggjøre at prosessen kanskje drives av faktorer som i førsteomgang ikke var intenderte og bevisste, og således derfor kan beskrives som «ubevisst apostasy».

5.6 Apostasi i norsk kontekst

Av analysen i dette kapitlet kan vi se indikasjoner på hva som kjennetegner norske apostater i aldersgruppen 18-30 år som har vært aktive i Den norske kirke. Hovedfunnene her er at analysen tegner et bilde av at norske apostater har kort vei inn i troen på grunn av den kulturelle tilhørigheten til kristen tro, men på samme tid er det kort vei ut i «shallow apostasy». Gjennomgående for informantene er at de aller fleste ikke avviser troen absolutt og totalt. Dette tegner et bilde av en apostasi hvor man fremdeles tror at det er «noe mer» og er positiv til for eksempel kristendommens verdier og moralfilosofi. Et sentralt funn her er at få av informantene virker å ha valgt et konkret og absolutt brudd med troen. Apostasien virker istedenfor å være en lengre prosess av passivering av troen, blant annet drevet av livsforandringer og endringer i det kristne fellesskapet. Et annet viktig funn er at å slutte å være en del av et kristent fellesskap har konsekvenser for apostasi. Derfor virker heller ikke avvisningen av den religiøse identiteten å sitte dypt forankret hos informantene, kanskje fordi det i utgangspunktet «ble sånn», mer enn det var et tydelig valg. Flere av informantene forholder seg derfor fremdeles til en virkelighet utenfor dem selv og anerkjenner en viss form for religiøs identitet i tanken om at det er «noe mer».

Zuckermans tredje kategori bidrar til å tegne et bilde av norske apostater nærmest «mild apostasy» heller enn «transformative apostasy». Apostasi i denne aldersgruppen fører nødvendigvis ikke med seg en livsforvandlende og stor psykologisk reorientering. For eksempel beholdt informantene flere relasjoner selv om de sluttet å være en del av det samme fellesskapet. Livet endres først og fremst i form av tidsbruk, mer enn det endres psykologisk. Et viktig funn å trekke fram her er at troen i stor grad blir beskrevet av informantene som en avgrenset sfære i kirken. Den hadde få konsekvenser for livet utenfor kirken, både når det gjaldt trospraksiser og i valgene de gjorde. Følgelig er det derfor naturlig at avvisningen av den religiøse identiteten ikke nødvendigvis fører til en stor livsomveltende psykologisk reorientering i den enkeltes liv.

Det er først og fremst den sosiale dimensjonen til Mauss som er tydeligst gjeldende for informantene. Analysen tegner et bilde av «social apostasy» som et kjennetegn ved apostasi blant denne aldersgruppen i Den norske kirke. Sosiale faktorer som større endringer innad i det kristne miljøet, livsforandringer med tilhørende miljøskifter i den enkeltes liv og svakere sosiale bånd virker å være sentrale for informantenes avvisning. Felles for alle informantene er at sosial apostasi gjerne skjer som følge av en av disse faktorene, og at troen vedlikeholdes og næres i fellesskap med andre kristne. I tillegg er det tydelig at mange trospraksiser kun praktiseres i fellesskap med andre, men ikke er internalisert i den enkeltes eget trosliv. Dermed slutter trospraksisene når de slutter å være en del av et kristent fellesskap. Et annet viktig funn er at ingen av informantene virker å ha hatt en tydelig intellektuell tilnærming til troen som et viktig grunnlag for egen tro, og dermed er det heller ikke dette som legger det viktigste grunnlaget i deres beskrivelser av hvorfor de forlot troen. Et annet viktig funn her er at ingen av informantene virker å være opptatt av hvorvidt troens innhold er objektiv sannhet, og forholder seg til det først og fremst som «tro som ikke kan bevises».

Et siste viktig funn og kjennetegn ved apostasi blant 18-30-åringene i den norske folkekirkekonteksten er at de kjennetegnes av «ubevisst apostasi». Avvisningen av troen skjer ikke som følge av et aktivt, bevisst valg. I større grad skjer avvisningen som en ubevisst prosess over tid, som ikke nødvendigvis verken var ønsket eller intendert. Prosessen knyttes gjerne til sosiale forhold, som for eksempel at de slutter å være en del av et fellesskap som praktiserer tro, hvor følgelig deres egen tro passiviseres over tid og til slutt avvises. Apostasien virker først og fremst å være en lengre prosess av ubevisst passivering av troen. Dette kan sees i sammenheng med at troen i liten grad har preget andre sfærer av livet til informantene, og i liten grad internalisert i livet til informantene. Dermed er troen deres spesielt sårbar for sosiale endringer.

Oppsummert gir analysen noen viktige indikasjoner på hva som kan kjennetegne apostasi blant denne aldersgruppen og følgelig indikasjoner på noen faktorer som kan øke sannsynligheten for apostasi. Disse faktorene som jeg nå har gjort rede for i dette delkapittelet kan oppsummeres i tre teser som jeg videre vil drøfte i neste kapittel: 1) Gode opplevelser i kirken er ikke nok; 2) Praksis og apostasi henger sammen og 3) Sosiale fellesskap har konsekvenser for apostasi.

6 Drøfting av faktorene

Analysen av intervjuene med informantene i lys av apostasiteori, har til nå bidratt til å tegne et bilde av hva som kjennetegner apostasi blant mine informanter. Samtidig har den bidratt til å gi en indikasjon på noen faktorer som kan ha vært gjeldende for informantenes apostasi. Disse faktorene har jeg sammenfattet i tre teser som videre vil drøftes nærmere for å kunne gi noen indikasjoner på faktorer som kan være gjeldende for hvorfor unge mennesker slutter å tro. Disse tesene er: 1) Gode opplevelser i kirken er ikke nok, 2) Praksis og apostasi henger sammen 3) Sosiale fellesskap har konsekvenser for apostasi.

6.1 Gode opplevelser i kirken er ikke nok

Samtlige av informantene har et positivt syn på tiden som kristen og aktiv i ungdomsarbeidet, når de ser det i retrospekt. De trekker fram spennende og gode relasjoner med eldre mennesker som interesserte seg for dem, omfangsrike leirer, klubbkvelder med interessante og fengende opplegg, samt gode og trygge fellesskap. Alle disse aspektene er i utgangspunktet positive og har alle spilt en signifikant rolle i informantenes liv både i form av at de har bidratt til at de har utviklet en egen selvstendig tro, samt bidratt til å vedlikeholde og utvikle troen og ønsket om å være en del av det sosiale fellesskap. Det er imidlertid tydelig at gode opplevelser i kirken alene ikke er nok for å utvikle en livslang tro.

Samtlige av informantene beskriver at de opplever å ha blitt utrustet til en livslang tro – men at det til syvende og sist er opp til individet å forvalte det. På mange måter stemmer dette, samtidig er det naturlig at kirken stadig kan strekke seg etter å finne gode måter å legge til rette for at unge mennesker utrustes til den troen de døpes til. Kirken kan fortsette å søke etter å være et sted som både deler evangeliet og fungerer som et ildsted hvor kristne «varmes opp» til livet utenfor kristne fellesskap. I et ungdomsperspektiv er det tydelig at gode opplevelser i kirken tar ungdommene langt på vei når det gjelder tro, men det kan likevel tyde på av apostasianalysen at dette ikke nødvendigvis er nok. Å forkynne evangeliet for unge mennesker og å sørge for at de får bli kjent med troen i et trygt og relevant ungdomsmiljø er et viktig og godt utgangspunkt. Likevel kan det virke som at kirken har en vanskeligere og mer kompleks jobb med å utruste ungdommene til en livslang tro, og at dette dreier seg om flere aspekter enn å arrangere dagsaktuelle og treffende ungdomsopplegg. Det er tydelig at mine informanter har vært del av ulike ungdomsarbeid som har gitt dem gode opplevelser – så

gode at for eksempel Oskar forteller at han fortsatt vil snakke kirkens sak og det å konfirmere seg kristelig, men selve innholdet i troen tror han ikke lenger på.

I *Almost Christian: What the Faith of Our Teenagers is Telling the American Church* tar professor ved Princeton Theological Seminary, Kenda Creasy Dean, utgangspunkt i en undersøkelse gjort av The National Study of Youth and Religion der 3300 ungdommer ble intervjuet, hvorav 267 av disse ble intervjuet personlig. Med utgangspunkt i denne undersøkelsen trekker Dean fram flere interessante funn knyttet til tro i ungdomsgenerasjonen. Særlig interessant er funnet hvor hun peker på at ungdommene i stor grad var aktive i et kristent miljø, men at det samtidig var få som praktiserte eller snakket om tro.⁸¹ Undersøkelsen viste at det var liten korrelasjon mellom det å være i et kristent miljø, og konsekvensen det hadde for ungdommenes tro. Selv om deltagelsen på de kristne ungdomsklubbene var høye, oppga kun 8% av ungdommene at troen hadde konsekvenser for identitet, handlinger og liv.⁸² Dean peker på at ungdommenes tro manglet forankring. Blant annet tålte den i liten grad endringer, som for eksempel at ungdommene flyttet hjemmefra. Dette er et av hovedpunktene hennes i boka; at Amerikas tenåringer ikke har en tro som er holdbar nok til å overleve lenge etter at de er uteksaminert fra videregående.⁸³ Ikke bare peker hun på manglende forankring, men også at amerikanske ungdommers tro i stor grad er likegyldig. Hun poengterer samtidig at kirken har et særlig ansvar i møte med dette.⁸⁴ Analysen av apostasi blant mine informanter peker mot noe av det samme som Dean beskriver – informantene kjennetegnes av en «mild», «shallow», «social» og «ubevisst» apostasi. Troen har i mindre grad preget andre sfærer av livene deres og avvisningen av den religiøse identiteten har i liten grad krevd en massiv reorientering av livet. Samtidig er den knyttet til det sosiale miljøet og ikke nødvendigvis bevisst avisning, og avvisningen er på mange måter litt likegyldig. Altså kan vi se tendenser til det samme som Dean peker på fra den amerikanske konteksten – det å være aktive i et kristent miljø fordrer ikke nødvendigvis en livslang tro.

Gode fellesskap og gode opplevelser er viktig og relevant for ungdommers tro, men en livslang tro fordrer mer enn bare dette. Derfor er kirkens ansvar og problemstilling svært kompleks. Dette har blitt tydelig i møte med informantenes opplevelser og beskrivelser av sine opplevelser i kirken. Et viktig poeng å tydeliggjøre i drøftingen er at troen aldri vil være

⁸¹ Dean 2010: 16.

⁸² Dean 2010: 28.

⁸³ Dean 2010: 3.

⁸⁴ Dean 2010: 4.

av en slik mekanisk størrelse at dersom man som kirke «gjør de rette tingene», vil det være automatikk i at ungdommer i arbeidet vil få en livslang tro. Det er heller ikke slik at dersom individet gjør de rette tingene på egenhånd vil troen holde livet ut. Her er det viktig å skille mellom hva vi kan si noe om og ikke, og hva troen er og ikke. En av de store svakhetene ved å se fenomenet å tro i lys av sosiologiske begreper, slik jeg blant annet kommer til å gjøre videre, er at de ikke forholder seg til troens teologiske kompleksitet og egenart. Troen skapes kun gjennom et individs møte med evangeliet, og det er å ta imot troen som er utgangspunktet for enhver kristen. Det hviler på ingen måte på hva individet selv oppnår, selv om det i denne drøftingen tidvis kan virke som at det er mennesket selv som enten oppnår tro eller ikke. Det er likevel slik at individets overbevisning kan styrkes av kristne fellesskap, valg individet tar og de faktorene som handler om individets åndelige liv og religiøse aktivitet. Dette er likevel ikke ensbetydende med at disse enten vil sørge for at individet styrker sin tro eller avviser den.

Det kan derfor ikke tydeliggjøres nok at når jeg nå videre vil drøfte trospraksiser, habituering, internalisering av praksiser og plausibilitetsstrukturer, er det for å undersøke menneskelige faktorer som kan spille en rolle for hvorvidt mennesker avviser egen religiøs identitet eller hvorvidt troen styrkes. Religiøs aktivitet og praksis er imidlertid ingen garanti for at man blir bevart i troen.

6.2 Praksis og apostasi henger sammen

Et fellestrekk som går igjen hos alle informantene er at de har vært av en del av et ungdomsfellesskap over flere år, hvor trospraksiser utgjør en sentral del av fellesskapets praksis. Det er blant annet gjennom trospraksiser i fellesskap med andre at tro konstitueres, vedlikeholdes og utvikles. Samtidig er det gjennomgående for informantene at de praksisene som i stor grad har vært viktige i det kristne fellesskapet i liten grad blir *internalisert* i deres eget liv. Internalisering betegner i psykologien prosessen der ytre prosesser rekonstrueres som indre prosesser.⁸⁵ For informantene ble fellesskapets trospraksiser i liten grad internalisert i informantenes liv for øvrig. Dette skapte ikke nødvendigvis utfordringer for troen mens de var en del av et kristent fellesskap. Større konsekvenser får det imidlertid når individet ikke lenger er en del av et fellesskap. Når informantene beskriver avvisningen av troen er det først og

⁸⁵ Tetzchner, 2020.

fremst når de sluttet å være en del av – og identifisere seg med – det praktiserende fellesskapet i kirken, og at dette fikk konsekvenser for troen.

Den kroatisk teologen Miroslav Volf stiller et sentralt spørsmål knyttet til trospraksiser i denne forbindelse: Aksepterer vi først kristne trossannheter og deretter engasjerer oss i kristne praksiser, eller er det omvendt?⁸⁶ Spørsmålet kan minne om det klassiske «Hva kom først, høna eller egget?»-spørsmålet. Hovedregelen Volf tar utgangspunkt i er at praksisene kommer først.⁸⁷ For eksempel ved at en kommer til tro fordi man vokser opp i et hjem som praktiserer tro, eller fordi man blir en del av et trospraktiserende fellesskap, eller praktiserer troen på egenhånd.⁸⁸ Felles for alle disse eksemplene er at praksisene kommer først, og at man kommer til tro gjennom å gjøre trossannhetene til sine egne gjennom de praksisene man er en del av.⁸⁹ På samme måte virker det for informantene å være en sammenheng mellom å slutte å identifisere seg som kristen når de slutter å praktisere tro. Dette indikerer en tett sammenheng mellom å praktisere tro og å tro. Samtidig peker Volf på at sammenhengen mellom tro og praksis er kompleks og at de står i et gjensidig påvirkningsforhold. Selv om trospraksisen som hovedregel kommer først, konstitueres og normativt formes trospraksisene av de kristne trossannhetene. Dermed kan man ved å delta i trospraksiser få en dypere forståelse av de samme trossannhetene som normativt former trospraksisene.⁹⁰ Derfor peker Volf på at troen former praksiser, og at praksiser former troen. I tråd med Volfs tanker vil det være rimelig å anta at hvorvidt trospraksiser blir internalisert kan ha betydelige konsekvenser for utrustning til en livslang tro. Denne indikasjonen bekreftes av mine informanter når de selv beskriver sin egen troshistorie og avvisning av troen.

Bourdieu bruker begrepet *praksisformer* for å forstå sosial mening i menneskers deltakelse i en praksis. Begrepet henviser til måten praksisen foregår på, altså dens form.⁹¹ Dette henger sammen med at Bourdieu mener mennesker skaper strukturen, og at strukturen skaper menneskene gjennom et gjensidig avhengighetsforhold mellom sosiale strukturer i et samfunn og mentale strukturer hos mennesket. På mange måter har dette flere fellestrekk med Volfs tanker om at å praktisere tro og det å tro står i et gjensidig påvirkningsforhold til hverandre. Systemet kristne trossannheter er satt inn i, her i form av kristent ungdomsarbeid,

⁸⁶ Norheim 2014: 84.

⁸⁷ Norheim 2014: 84.

⁸⁸ Norheim 2014: 84.

⁸⁹ Volf 2002: 250-258.

⁹⁰ Norheim 2014: 84.

⁹¹ Bourdieu 1995.

skapes og drives av ungdommer og skaper igjen tro hos disse ungdommene. Ungdomsarbeidet endres og skapes på nytt av ungdommer som deltar i arbeidet, og konstituerer, vedlikeholder og utvikler samtidig tro hos ungdommene som deltar. Indikasjoner på dette ser vi hos informantene, hvor det kan virke som at menneskenes sosiale praksiser i fellesskapet skaper mentale strukturer – en tro på kristne sannheter.⁹² Dersom troen kun forankres i ungdomsklubbens aktiviteter og fellesskap, vil imidlertid praksisformene slutte å skape sosial mening dersom betydelige endringer forekommer. Derfor er det avgjørende for en livslang tro hvorvidt troens innhold og trospraksiser forankres i noe annet enn bare fellesskapet. Fellesskapets habitus, i form av trospraksiser som konstituerer, vedlikeholder og utvikler trossannheter i individets liv, må med andre ord habitueres av individet og rekonstrueres til en internalisert praktisering av tro. Individet må altså leve med disse praksisformene internalisert i eget liv dersom en ikke skal være spesielt sårbar for endringer i sosiale fellesskap. De valgene individet tar er derfor avgjørende for om det skjer en reproduksjon av habitus eller om det skapes nye habitusformer og veier.

Av kom det fram at apostasi i denne gruppen kjennetegnes av «mild» apostasi. Dette kan forklares av mangelen på habituering av trospraksiser. Habitus er mer komplekst enn hvorvidt man gjør den samme formen for handling hjemme og i kirken. Bourdieu vektlegger at habitus handler om en kroppslig forandring knyttet til disposisjoner. Det er med andre ord i et trosperspektiv snakk om disposisjoner som er dypere og mer internalisert enn at det kun handler om hvorvidt individet praktiserer bønn eller ikke hjemme. Habituering av trospraksiser handler således om hvorvidt trossannhetene habitueres som en grunnleggende sannhet i den troendes liv. Hvor dyp og transformerende troen blir i individets liv vil derfor handle om hvorvidt fellesskapets trospraksiser habitueres av individet. Dersom individet har habituert fellesskapets trospraksiser fullstendig vil disse fortegne seg som forståelseskategorier og disposisjoner som danner utgangspunkt for deres tilgang til verden. Det kan i dette tilfellet virke som at informantene har habituert deler av fellesskapets trospraksiser. For eksempel ser vi dette i at deres virkelighetsforståelse som troende i stor grad var i tråd med en kristen virkelighetsoppfatning en periode, eller at fellesskapets trospraksiser virket meningsfulle å være en del av. Likevel kan det virke som at habitueringen ikke har skjedd på alle felt for informantene, og at deres tro i stor grad derfor ikke har blitt internalisert i eget liv utenfor kirken.

⁹² En viktig presisering her er at det kun er evangeliet som kan skape tro. Det er altså her snakk om at de gjennom fellesskapet møter evangeliets sannheter, og at dette er utgangspunktet for troen.

Indikasjoner fra intervjuene viser altså koherens mellom det å slutte å praktisere tro og det å avvise egen religiøs identitet. En faktor som kan være gjeldende for hvorvidt troen blir livslang eller ikke, er derfor hvorvidt trospraksiser habitueres og internaliseres i enkeltindividets liv. Hvorfor trospraksisene ikke er blitt en del av informantenes liv utover kirkens sfære har ingen av informantene noen tydelig forklaring på. Flere trekker fram at det bare ikke fungerte eller ga mening for dem å for eksempel be hjemme. I fellesskap med andre troende har de imidlertid opplevd at det gir mening. I *The Godbearing Life* trekker Kenda Creasy Dean og Ron Foster fram at mennesket har en tendens til å anse øvelse eller praksiser som noe midlertidig.⁹³ Dette har sammenheng med at vi tenderer til å forholde oss til praksiser målbasert – at det i slutten av praksisen er en «premie». Derfor har vi gjerne en tendens til å se på praksiser som noe som ikke trenger å repeteres. Det er her det å praktisere tro ser annerledes ut fra andre praksiser, og hvor forventningene kanskje ikke møter virkeligheten. Trospraksisene bidrar til helliggjørelse og setter mennesket i stand til det døpte livet, et liv med Den hellige ånd. Det har ingen premie i enden, den har den troende allerede fått som utgangspunkt for livet. Dermed er det her snakk om praksiser som setter mennesket i stand til å leve det livet det allerede har fått i troen; det er en livsstil som modner troen. Likevel kan det i et menneskelig perspektiv være lett å ha et målbasert syn på trospraksiser, og kan utgjøre en faktor som kan bidra til at å praktisere tro slutter å gi mening. Vi kan se tendenser til dette hos informantene, som opplevde at trospraksisene ikke førte til noe når de var på egenhånd.

Å se Bourdieu og Norheims teorier i sammenheng bidrar til å belyse trospraksiser og habituering av disse som en potensiell faktor for hvorvidt ungdommers tro blir livslang eller ikke. Sett i sammenheng med apostasianalysen hvor man ser at et kjennetegn ved informantenes historie er en «mild» apostasi, kan dette indikere at denne internaliseringen kan være av betydelig art for hvorvidt ungdommers tro får rot til å bli livslang. Det er da snakk om hvorvidt trossannhetene habitueres som grunnleggende sannheter i den troendes liv, og hvorvidt denne habitusen fortegner seg som forståelseskategorier, virkelighetsoppfatning og disposisjoner som utgangspunkt for deres livsverden. Samtidig utgjør dette bare liten del av den komplekse og sammensatte bakgrunnen for hvorfor unge mennesker avviser egen religiøs identitet.

⁹³ Dean & Foster 1998: 107.

6.3 Sosiale fellesskap har konsekvenser for apostasi

En av flere dimensjoner som kjennetegner apostasi i aldersgruppen 18-30 år er «social» apostasi. At sosiale forhold utgjør en sentral dimensjon for apostasi hos informantene, har flere potensielle faktorer. En av disse faktorene som materialet gir indikasjoner om er det Peter Berger og Thomas Luckmann omtaler som plausibilitetsstrukturer. Alle mine informanter kom til tro i ungdomstiden i møte med et sosialt troende fellesskap, og forteller at fellesskapet var viktig for troen deres. Oskar og Petter omtaler fellesskapet nesten likestilt med troen. Sett i lys av Berger og Luckmanns plausibilitetsstrukturbegrep er det tydelig at det sosiale ungdomsfellesskapet i deres lokalmenighet har vært en plausibilitetsstruktur som har bidratt til at troen har virket plausibel. Når informantene beskriver avvisningen av troen er det med henvisninger til at fellesskapet endret seg, at de har endret miljø på grunn av flytting, funnet andre sosiale fellesskap eller at de var sjeldnere i fellesskapet og at avvisningen av troen «bare skjedde». Det er tenkelig at dersom troens plausibilitetsstruktur er det sosiale fellesskapet, er troen sårbar for endringer som fører til svakere sosiale bånd til fellesskapet. Unge mennesker gjennomgår mange miljøskifter fra konfirmasjonsalderen til de er unge voksne. I løpet av denne tiden bytter de miljø når de slutter på ungdomsskolen og begynner på videregående, eller slutter på videregående og begynner en ny voksentilværelse med studier, nytt bosted og lignende. Av materialet virker disse periodene i livet spesielt sårbare for apostasi, på grunn av de mange signifikante endringene i livet. Forandringene kan lede til svakere sosiale bånd til fellesskapet og til at troen ikke lenger legitimeres av fellesskapet som plausibilitetsstruktur.

Felles for mye av ungdomsarbeidet i Den norske kirke er at det kjennetegnes av at nye ungdommer stadig kommer til gjennom konfirmasjonsarbeidet. Samtidig er det mange som flytter fra hjemstedet når de begynner å studere, og på den måten er ungdomsmiljøer dynamiske og ustabile sosiale fellesskap over tid. Når slike fellesskap utgjør plausibilitetsstrukturen i troen kan manglende forankring i et nytt kristent fellesskap i den samme menigheten eller i en ny menighet, gjøre troen sårbar for endringer. Flere av informantene beskriver at miljøet endret seg både kulturelt og i hvem som var deltagere, og at dette blant annet svekket deres tilhørighet til fellesskapet. Selv om det tilsynelatende er det samme fellesskap som er utgangspunktet for plausibilitetsstrukturen, gjennomgår fellesskapene gjerne større sosiale endringer innad og fordrer på mange måter en overgang til et nytt sosialt troende fellesskap dersom individet skal fortsette å oppleve tilhørighet og fastholde plausibilitetsstrukturen.

Berger og Luckmann avviser ikke fullt ut at man ikke kan bevare troen uten et fellesskap. Likevel trekker de fram at et avbrudd med de respektive plausibilitetsstrukturer vil true individets subjektive virkelighet – altså deres tro.⁹⁴ Individet kan imidlertid ty til ulike virkelighetsbevarende teknikker dersom de ikke er i kontakt med det sosiale fellesskapet – likevel er kraften av disse teknikkene underlegne de faktiske fellesskapspraksisene de er ment å kopiere.⁹⁵ Jo lengre periode teknikkene er isolert fra de faktiske ansikt-til-ansikt-situasjonene og deres bekreftelser, jo mindre er sannsynligheten for at de vil bevare virkelighetsaspektet hevder Berger og Luckmann.⁹⁶ Dette ser vi trekk av hos informantene mine som beskriver å miste en kristen virkelighetsforståelse over tid i forbindelse med å gradvis distansere seg fra det sosiale fellesskapet. Av analysen kom det fram at informantene tilhører «ubevisst» apostasi, uten noe konkret, aktivt brudd med troen. Det er snarere snakk om en ubevisst prosess over lang tid som ikke nødvendigvis verken er villet eller har vært en bevisst handling. Ser vi dette i sammenheng med Berger og Luckmanns teori om plausibilitetsstrukturer forklares dette som en prosess hvor legitimering av troen gradvis forsvinner i distanseringen fra plausibilitetsstrukturen – ubevisst. Berger og Luckmanns teori bekrefter tanken om at det dreier seg om en form for ubevisst apostasi, som kan kjennetegne ikke bare mine informanter, men flere norske apostater tilhørende denne aldersgruppen.

Imidlertid peker Berger og Luckmann på at en som i mange år har levd blant ikke-troende og har vært avskåret fra fellesskapet med de som deler ens egen tro, fortsatt kan identifisere seg som for eksempel kristen. Gjennom for eksempel bønn, trospraksiser og lignende teknikker kan den kristne virkeligheten forbli subjektivt relevant for individet, eller bidra til å opprettholde en vedvarende selvidentifisering som kristen. Imidlertid kan dette subjektivt tømmes for en «levende» virkelighet, dersom den ikke «gjenopplives» av sosial kontakt med andre kristne.⁹⁷ Denne tanken har flere fellestrekk med Norheims beskrivelse av trospraksiser, og drøftingen av trospraksiser i sammenheng med habituering og internalisering av trospraksiser. Berger og Luckman hevder i tråd med dette at: «The plausibility structure must become the individual's world, displacing all other worlds, especially the world the individual "inhabited" before his alternation»⁹⁸. Felles for informantene har vært at trospraksiser i det sosiale fellesskapet har vært sentralt for deres trosliv. Likevel er det få av

⁹⁴ Berger og Luckmann 2011: 127.

⁹⁵ Berger og Luckmann 2011: 127.

⁹⁶ Berger og Luckmann 2011: 127.

⁹⁷ Berger og Luckmann 2011: 127.

⁹⁸ Berger og Luckmann 2011: 130.

disse som er blitt internalisert i informantenes egne liv, og har således ikke virket som teknikker som har bidratt til at den kristne virkeligheten har forblitt subjektivt relevant eller bidratt til vedvarende selvidentifisering som kristen for informantene når de ikke lenger er en del av et sosialt fellesskap. Dermed opprettholdes ikke virkeligheten eller selvidentifiseringen av verken det sosiale fellesskapet eller alternative teknikker som internaliserte trospraksiser. I dette tilfellet fungerer praksiser i tråd med Norheims beskrivelser av at trospraksiser både konstituerer, vedlikeholder og utvikler tro og dermed slutter å gjøre det når man slutter å praktisere tro. Samtidig kan det for flere av informantene virke som at de på et tidspunkt har befunnet seg i en kristen virkelighet som subjektivt har blitt tømt for en levende virkelighet, og som heller ikke har blitt gjenopplivet av sosial kontakt med andre kristne, fordi det sosiale fellesskapet har vært i så stor endring at tilhørigheten og plausibilitetsstrukturen ikke lenger er den samme som tidligere for informantene.

Et interessant funn blant informantene var at det i liten grad var avgjørende for deres tro hvorvidt trossannhetene var objektive sannheter. Det var svært tydelig at troen ble legitimert i det sosiale fellesskapet med andre troende, og ikke av hvorvidt troens innhold enten er objektive sannheter for alle mennesker eller ikke. Den kristne troens egenart er likevel at mennesker er frelst gjennom offeret da Jesus døde og sto opp igjen, og at mennesket får del i dette gjennom tro. Enten er dette sannheter som er objektive sannheter for alle mennesker, eller ingen. Det er ikke slik at det kan være sant for noen, men ikke andre. Derfor er det interessant at informantenes tro i så stor grad har vært legitimert av sosiale fellesskap og i så liten grad av rasjonelle argumenter for tro. Dette trenger ikke å bety at dette nødvendigvis gjelder for alle i denne aldersgruppen, men det er et interessant funn i form av at dette gjør troen sårbar dersom plausibilitetsstrukturen det sosiale fellesskapet utgjør svikter. Da er troen i liten grad forankret i noe annet, og dermed kan dette være en av flere faktorer som kan være avgjørende for hvorvidt troen blir livslang eller ikke.

Det må imidlertid påpekes at å tro på langt nær er et så enkelt og lite komplekst fenomen at det kun kan forstås mekanisk ut av trospraksiser og sosiale fellesskap som plausibilitetsstrukturer. For eksempel er koronasituasjonen et godt eksempel på at individer har blitt skilt fra sitt troende fellesskap, og har tydd til ulike virkelighetsbevarende teknikker for å nærme den subjektive virkeligheten – troen. Det er likevel ingen automatikk i at de som ikke har tydd til disse teknikkene har avvist sin religiøse identitet i denne perioden. Dette gjelder også i andre situasjoner hvor man som troende ikke er en del av et sosialt fellesskap, men likevel identifiserer seg som troende og hvor troen kan være en sentral del av livet.

Derfor kan ikke teorier om plausibilitetsstrukturer gi et fullkomment bilde av strukturer som enten gir en vedvarende tro eller ikke. Imidlertid bidrar slike teorier, satt i sammenheng med materialet i avhandlingen, til å gi indikasjoner på noen faktorer som kan være styrkende eller svekkende for en livslang tro. Derfor er det rimelig å anta at man har større sjanse for å vedvare som kristen i fellesskap med andre hvor sosiale fellesskap utgjør en plausibilitetsstruktur.

6.4 Hva kan kirken lære av dette?

Et uttalt mål med avhandlingen har vært at materialet skal kunne bidra til en praktisk teologisk diskusjon om hvordan kirken kan utruste ungdom til en livslang tro. Det er klart at en undersøkelse basert på et utvalg av fem informanter i liten grad har mulighet til å generalisere eller konkludere på vegne av en større gruppe. Ei heller kan denne avhandlingen gi entydige og enkle svar på de overnevnte spørsmålene. Likevel gir indikasjonene i avhandlingen grunnlag for å diskutere noen aspekter som kirken kan lære av og ta med inn i trosopplæringsarbeidet – særlig i ungdomsaldersgruppen.

Først og fremst er det tydelig at sosiale fellesskap har en sentral rolle for ungdommers tro. Fellesskap anerkjennes i Bibelen⁹⁹, og det er således naturlig å anerkjenne det kristne fellesskapet som en viktig dimensjon ved troen. Sosiale fellesskap beskrives av Norheim som selve ildstedet for kjernepraksisene som utrunder den troende til et liv utenfor ildstedet. Derfor er fremdeles et svært viktig oppdrag for Den norske kirke å arbeide for å skape gode, trygge ungdomsfellesskap hvor unge mennesker kan komme til tro gjennom at de får møte evangeliet, utvikle troen i relasjon til andre jevngamle eller ha det gøy i et trygt fellesskap. Dette er langt på vei svært positivt – og har tydelig vært viktig for informantenes tro. Imidlertid kan det se ut som at en fallgrube ved slike fellesskap er at de kan bli sosiale møteplasser mer enn de blir et ildsted som utrunder troende. Fellesskap er i så måte ikke negativt i seg selv, men dersom det blir et fellesskap alene som blir hele grunnlaget for hvorvidt troen holder eller ikke, kan fellesskapet i så måte bidra til at troen avvises. Kanskje har kirken fortsatt en jobb å gjøre når det kommer til å utruste den enkelte ungdom til en livslang tro i overgangen fra fellesskapspraksiser til individuelle internaliserte praksiser. Med andre ord kan analysen og drøftingen av materialet tyde på at det kan være hensiktsmessig

⁹⁹ For eksempel i Forkynneren 4,9-12; 1. Johannes 1,3; Galaterne 6,2; Apostlenes gjerninger 4,32; Hebreerne 10, 24-25.

med et økt fokus på hvorvidt troen habitueres og internaliseres av individene i fellesskapet. Altså bør et fokusområde være å arbeide for at troen blir mer enn trospraksiser som foregår i kirken, men at den modnes til disposisjoner, forståelseskategorier og virkelighetsforståelse for individene. På den måten er det trolig større sannsynlighet for at troen ikke bare blir en sfære i kirken for den troende, men noe som preger alle aspekter ved livet og blir selve utgangspunktet for livet. Kanskje kan det være å øke fokuset på å hjelpe unge mennesker i gang med å praktisere tro på egenhånd som bibellesning og bønn, og å følge de tett som støtte i denne prosessen i form av medvandring og mentorordninger. Her bør det naturligvis presenteres ulike løsninger for de ulike kontekstene menighetene befinner seg i. Først og fremst tror jeg et økt fokus på dette er en begynnelse.

Ruth Perrin argumenterer for at alderen 17-22 er spesielt viktig for trosutvikling.¹⁰⁰ Dette ser vi blant mine informanter: stort sett alle beskriver at avvisningen finner sted i denne perioden. Å bygge gode ungdomsarbeid innebærer en jevn strøm av ungdommer som kommer til og ungdommer som flytter vekk. Derfor kan heller ikke ungdomsmiljøer nyttiggjøre seg som stabile trosfellesskap over lengre tid. De vil være temporære – fordi ungdomstiden er en avgrenset tidsperiode. Etter dette trenger ungdommene nye, gode fellesskap som kan skape gode rammer for den nye perioden i livet. Kanskje bør man kommunisere dette i større grad for unge kristne; de trenger gode fellesskap rundt seg. Ungdomsarbeidets oppgave i møte med denne aldersgruppen er således kanskje å være en brobygger til aktuelle menigheter og fellesskap. Dette ser man allerede i form av at mange menigheter for eksempel setter denne aldersgruppen i kontakt med bibelskoler som kan bidra til å utruste dem i enda større grad til nye fellesskap og den nye perioden i livet. Samtidig bør lokalmenigheter kanskje i enda mer arbeide for at det eksisterer nye fellesskap i lokalkirken som er rettet mot denne aldersgruppen. Felles for mange av informantene er at de mistet kontakt med fellesskapet på grunn av de store endringene som forekom etter hvert som de ble blant de eldste på ungdomsklubben. Således sluttet de å oppleve den samme tilhørigheten til lokalkirken, og slutte sakte, men sikkert å komme. I sammenheng med dette svunnet troen hen. Det er mer komplekst enn at nye fellesskap er en fullkommen løsning, men det er tydelig at å ha et kristent fellesskap som passer denne aldersgruppen kunne ha betydd en forskjell i noen av de historiene som presenteres i denne avhandlingen. Således er dette noe kirken bør arbeide med

¹⁰⁰ Perrin 2020: 132.

– både menighetsarbeid som denne aldersgruppen kan vokse inn i, og å være en brobygger til nye, trygge fellesskap.

Et annet viktig og interessant funn i denne avhandlingen som kirken kan lære av er ungdommers legitimering. For mange av informantene var det ikke sentralt hvorvidt kristendommens kjernedogmer faktisk er objektive sannheter. Hva troen legitimeres i er først og fremst plausibilitetsstrukturer i form av sosiale fellesskap. Dermed er aldersgruppen spesielt sårbar for endringer i disse strukturene, og mangler et grunnfeste som holder uavhengig av sosiale fellesskap. Dette kan være en indikasjon på at et viktig fokusområde for kirken kanskje er et økt fokus på kristne trossannheter og på å utruste ungdom til å grunnfeste troen i mer enn et sosialt fellesskap. Økt fokus på apologetikk og rasjonelle argumenter for tro kan bidra til å utruste ungdommene enda mer til studietilværelsens kritiske blikk. Kanskje bør ungdom i enda større grad utfordres til å reflektere over sin egen tro, i den grad det er mulig å legge til rette for, slik at de blir bevisste på hva deres tro er forankret i. Det faktum at det virker å være et kjennetegn blant mine informanter at det ikke nødvendigvis har vært en bevisst avvisning av egen tro, tyder på at kirken bør kommunisere denne problemstillingen for å kunne bidra til at ungdommene i større grad reflekterer over egen trosbygging. Unge mennesker burde kanskje utfordres til å ta et bevisst valg knyttet til hvorfor de tror, men og hvorfor de slutter å tro. En problemstilling som er aktuell å reise i forbindelse med dette er hvorvidt man burde kontakte unge mennesker som slutter å komme i kirken for å tydeliggjøre at de er savnet, lagt merke til og ønsket, samt for å bidra til en bevisst refleksjon rundt den potensielle avvisningen av egen tro. Dette er en problemstilling som ikke har noe enkelt svar, for det kan føre til det motsatte, nemlig forherdelse og en dårlig opplevelse med kirken som ikke tjener til noe godt. Derfor er dette først og fremst et spørsmål jeg ønsker å reise mer enn det er et konkret løsningsforslag.

Kirken kan uten tvil lære mer av de historiene som presenteres i denne aldersgruppen enn hva det er plass til å gjøre rede for i dette delkapittelet. Dette er likevel noen hovedtendenser som har pekt seg ut som aspekter kirkens ungdomsarbeid kan jobbe videre med. Hver apostasihistorie er dog unik, og det eksisterer ikke noen enkle løsninger på denne problemstillingen. Derfor er det fortsatt mange historier å lytte til og lære av, som igjen kan bidra med ny lærdom for kirkens arbeid for ungdom.

7 Avslutning

7.1 Konklusjon

Med dette som utgangspunkt er det nå tid for å gi et svar på avhandlingens problemstilling. Innledningsvis presenterte jeg avhandlingens problemstilling som lyder:

Hva kjennetegner og hva kan lede til apostasi blant unge mennesker som har vært en del av et ungdomsarbeid i Den norske kirke, og hvordan kan kirken møte denne utfordringen?

Det er ingen enkle svar på denne problemstillingen – ei heller etter en omfattende analyse og drøfting av denne avhandlingens materiale. Apostasi er, og vil være, et fenomen som er svært komplekst og mangefasettert. Derfor er det med ydmykhet jeg nå vil forsøke å samle trådene. Samtidig ville det vært arrogant å hevde at jeg basert på et materiale av fem informanter kan gi noe annet enn indikasjoner på hva som kan være potensielle svar. Indikasjoner kan dog være nyttige innspill inn i en større sammenheng – og noe man som menighet kan ta med som relevante perspektiver inn i ungdomsarbeidet.

Av analysen av apostasi kommer det fram indikasjoner på at apostasi i den norske konteksten, blant 18-30 åringer kjennetegnes av en mellomposisjon mellom «early» og «late» apostasi. Den norske konteksten skiller seg fra britisk kontekst i form av at konfirmasjonsarbeidet for mange ungdommer er et møte med evangeliet og tro. Således passer fenomenet ikke nødvendigvis helt inn i Zuckermans kategori, som skiller distinkt mellom «early» og «late». Samtidig indikerer analysen av informantenes historier at norske apostater kjennetegnes av å tilhøre «shallow apostasy» distinksjonen, og dermed at de i stor grad fortsatt har en form for kontakt med de kulturelle aspektene ved kristen tro i norsk kontekst eller verdsetter kristne verdier og moralfilosofi etter at de slutter å identifisere seg som troende. Dette skjer gjerne fordi avvisningen foregår over et lengre tidsrom, det jeg i avhandlingen har definert som «prosessapostasi». Således er ikke veien tilbake til tro så lang for mange av dem, og flere beskriver tiden som troende og en del av det lokale ungdomsarbeidet med svært positivt ordlag. Samtidig kjennetegnes denne gruppen av den varianten av apostasi hvor avvisningen av den religiøse identiteten ikke nødvendigvis fører med seg en massiv psykologisk og livsforvandlerende reorientering. Det kommer fram av materialet at troen i stor grad har vært en adskilt sfære av livet som ikke nødvendigvis har

preget andre deler. Således fører apostasien i liten grad med seg voldsomme endringer. Dette indikerer at denne gruppen ligger nærmere «mild apostasy» enn «transformative apostasy». Den dimensjonen som er tydeligst til stede er «social apostasy» – informantene er først og fremst drevet av sosiale grunner når de skal beskrive hvorfor de ikke lenger tror. Således kan dette indikere at sosiale forhold er sentralt for hvorvidt denne aldersgruppen forblir troende eller ikke.

Samtidig er det tydelig at apostasi i denne aldergruppen har et sentralt kjennetegn som mangler i typologien til Zuckerman og Mauss. Derfor har jeg i denne avhandlingen i lys av apostasiteori og materialet presentert en kategorisering mellom «ubevisst apostasy» og «bevisst apostasy», hvor mine informanter gir indikasjoner på at norske apostater i denne aldersgruppen befinner seg i den første kategoriseringen. Dette fordi det er felles for informantene at avvisningen av troen ikke nødvendigvis har vært intendert eller et bevisst valg. Mange beskriver ulike forhold som har lagt til rette for at de har brukt mindre tid i kirken, og at avvisningen av troen til slutt ble et resultat av en lengre prosess. Derfor er det gjerne vanskelig for dem å sette helt fingeren på hva det er som har drevet avvisningen av troen, for det skjedde gradvis over tid og «bare ble sånn».

Apostasianalysen og drøftingen av tre teser basert på analysen av materialet har pekt ut noen faktorer som kan være gjeldende for unge mennesker som avviser egen religiøs identitet. Det første funnet er at å slutte å være en del av et sosialt fellesskap har hatt konsekvenser for informantenes tro. Det andre er at det virker å være en sammenheng mellom å slutte å praktisere tro, og å avvise egen religiøs identitet. Det tredje er hva som legitimerer troen for enkeltindividene. Disse har jeg drøftet i lys av tre utvalgte teoribidrag – Norheims beskrivelser av trospraksiser, Bourdieus begrep om habituering og plausibilitetsstrukturer presentert av Berger og Luckmanns.

Det virker å være sentralt at habituering og internalisering av trospraksiser har konsekvenser for apostasi. Hvorvidt et individ habituerer de trospraksisene som praktiseres i fellesskapet av troende og internaliserer dem i eget liv virker å være en faktor som kan ha konsekvens for hvorvidt troen blir livslang eller ikke. Her er det snakk om mer enn bare at individet ber eller leser bibel på egen hånd, men at individet habituerer disposisjoner, forståelseskategorier og virkelighetsoppfatninger som utgangspunkt for selve livet. Samtidig kan trospraksisene både konstituere tro, samt vedlikeholde og utvikle troen. Således kan nettopp det å internalisere trospraksisene rent praktisk bidra til å styrke troen slik at det er i tråd med fellesskapets habitus. Hvorvidt fellesskapets trospraksiser habitueres og

internaliseres hos den enkelte virker å ha konsekvenser for hvorvidt troen passiviseres eller ikke. Mine informanter virker å ha avvist troen som et resultat av en lengre prosess av passivering knyttet til svakere sosiale bånd til ungdomsfellesskapet – såkalt ubevisst apostasi. Et viktig funn er således at trospraksiser og apostasi henger sammen, og at å utruste ungdom til en selvstendig livslang tro innebærer å lære dem å praktisere tro både i fellesskap og alene, slik at de settes i stand til livet de på forhånd har fått del i.

Samtidig virker en faktor å være at unge menneskers tro først og fremst legitimeres av fellesskapet, og at det utgjør en sentral plausibilitetsstruktur. Fordi ungdomsmiljøet i Den norske kirke i stor grad er skiftende i form av at nye stadig kommer til og eldre forsvinner ut, vil miljøet være preget av forandring. Dette virker å være en faktor som har drevet flere av informantene til ikke lenger å være en del av fellesskapet, som igjen har vært avgjørende for troen deres. I sammenheng med dette virker informantene å i liten grad ha reflektert over hvorvidt troen er objektiv sannhet gjeldende for alle mennesker. Dersom troens plausibilitetsstruktur i stor grad er forankret i ungdomsmiljøet i kontinuerlig endring, og samtidig i liten grad forankres i for eksempel rasjonelle grunner, er troen svært sårbar for de endringene som skjer i slutten av ungdomsårene og begynnelsen av tilværelsen som ung voksen. Troen må legitimeres på flere hold, også av virkelighetsbevarende teknikker som trospraksiser, slik at troen tåler livets endringer. Således kan et siste funn være at gode opplevelser i kirken ikke er nok. Ungdomsfellesskap og gode opplevelser er absolutt viktig og relevant for ungdommers tro, men tar ungdommen en viss vei. En livslang tro fordrer mer enn bare dette.

Med andre ord finnes det ingen enkle løsninger eller gode svar, men min avhandling peker mot noen sentrale faktorer som kan være gjeldende for apostasi i Den norske kirke blant aldersgruppen 18-30 år. Derfor vil jeg hevde at min avhandling og de funn jeg nå har presentert er et bidrag til et viktig forskningsfelt, hvor det samtidig fortsatt er viktige uoppdagete felt å forske på.

7.2 Videre forskning

Er det noe denne prosessen har lært meg, er det at det er et stort uoppdagete felt når det kommer til å undersøke apostasi blant unge voksne i norsk kontekst. Samtidig er dette en av de mest sårbare aldersgruppene for å avvise egen tro på Jesus Kristus og alt det innebærer. Min avhandlings begrensede omfang setter rammer for hvor mye av materialitet som blir med

i analysen og drøftingen, men det er tydelig at det er mye uforløst potensiale i materialet og i forskningsfeltet. For eksempel kunne det vært interessant å trekke inn flere religionssosiologiske, religionspsykologiske og teologiske perspektiver inn i analysen av stoffet. Dette kunne vært et naturlig sted å fortsette videre forskning. Samtidig er det særlig tre felt som er relevante forslag til videre forskning ut fra denne masteravhandlingen.

Det første vil være å ta for seg en større kvantitativ undersøkelse for å få et bredere og større bilde av hvilke faktorer som er gjeldende når unge mennesker velger å slutte å identifisere seg som kristne etter flere år som kristne. Selv om kvantitativ forskning i liten grad gir mulighet for å gå i dybden, ville det bidratt med en større kartlegging av faktorer og vist noen flere tendenser blant et større flertall av denne aldersgruppen enn hva kvalitativ forskning kan bidra med. Selv om hver eneste historie er unik og kompleks, og således vanskelig kan fanges inn rent statistisk i en kvantitativ undersøkelse kan det være nyttig å gjøre denne typen forskning. Kvantitativ forskning kan for eksempel bidra til å bredere innsikt i hvilke faktorer som kan sies å være gjeldende for et flertall av unge mennesker som velger å forlate troen.

Et annet forskningsfelt ville være å gjennomføre dybdeintervjuer med informanter fra denne aldersgruppen over tid. For eksempel ville det å følge en gruppe ungdommer – fra ulike menigheter i Den norske kirke som kommer til tro i konfirmasjonstiden – med intervjuer årlig gjennom ungdomsårene og ut i tjuårene vært et spennende større prosjekt som kunne bidratt med mye informasjon om hva som foregår i prosessene fra ung kristen og inn i en ny fase av livet. Et slikt prosjekt fordrer et omfangsrikt arbeid over lengre tid, men kan bidra med svært sentrale perspektiver. En utfordring med å gjøre kvalitative intervjuer i etterkant av religiøs avvisning er at informantene setter ord på tanker og opplevelser i et retrospektivt perspektiv, og dermed kan viktige perspektiver, tanker og opplevelser gå tapt med tiden som har gått siden apostasien fant sted. Dermed ville en slik forskning vært en måte å møte denne problemstillingen på, samtidig som det kunne gitt viktig innsikt i informantenes egen opplevelse av prosessen. Dette gir mulighet for å belyse hver enkelthistorie mer omfangsrikt og detaljert, som kan bidra til å tydeliggjøre kompleksiteten ved prosessen i enda større grad.

Et tredje forslag til et forskningsfelt er å undersøke det motsatte av hva jeg i denne avhandlingen har undersøkt; hva er det som får unge mennesker til å forbli troende? Hva er avgjørende for at deres tro fortsetter å være levende og aktiv i livene deres også i overgangsfaser og bytte av sosiale miljøer? Dette vil bidra med andre perspektiver inn i samme problemstilling og kunne vært en spennende ny innfallsvinkel for å se

problemstillingen fra en annen side. En fordel ved en slik tilnærming er at den ser problemstillingen fra en noe annen vinkel, men likevel bidrar til å gi noen perspektiver til den samme problemstillingen. Den søker å besvare flere av de samme spørsmålene, og å gi grunnlag for å diskutere hvordan kirken kan arbeide for å sørge for at unge mennesker blir best mulig utrustet til å leve med en livslang tro. Disse perspektivene er derfor viktige – man trenger både å vite hvilke faktorer som ofte er gjeldende for unge menneskers apostasi, samt hva som er gjeldende for unge mennesker som lever med en livslang tro.

Det er med andre ord flere potensielle muligheter for videre forskning i videreførelsen av dette prosjektets problemstilling. Apostasiforskning er et enormt viktig innsatsområde i vår tid, i en verden hvor mange vil mene mye om religiøs tilhørighet og tro. Derfor trenger kirken mer enn noen gang å lytte til stemmene til de som ble borte, for å lære hvordan man forebygge denne problemstillingen. Arbeidet med apostasi er fremdeles et stort og uoppdaget felt, som rommer mange muligheter og potensielt har evige konsekvenser.

8 Litteratur

Bibelen (2011). Oslo: Bibelselskapet.

Berger, P. og Luckmann, T. (2011). *The social construction of reality*. New York: Open Road Integrated Media.

Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen – En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag AS

Brinkmann, S. og Kvale, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg.) Oslo: Gyldendal Akademisk.

Christoffersen L. og Johannesen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningen*. Oslo: Abstrakt forlag.

Gadamer, H.-G. (1992). *Hans-Georg Gadamer on education, poetry and history*. State University of New York Press: Albany.

Hegstad, H. og Haanes, V. L. (2007). «Olav Skjevesland som praktisk teolog» i *Halvårsskrift for praktisk teologi*, 2007, no 1, p. 64-69. Hentet 20.04.21 fra <http://hdl.handle.net/11250/160910>.

Hütter, R. (2002). “Hospitality and truth: The Disclosure of practices in Worship and Doctrine” I Vold, Miroslav og Bass, Dorothy C. (red.): *Practicing theology. Beliefs and practices in Christian life*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans Publishing Company.

Kaufman, T. S. og Danbolt, L. H. (2020) «Hva er praktisk teologi?». i *Tidsskrift for praktisk teologi* 37(1): 6-18.

Kinnaman, D. og Hawkins, A. (2011) *You lost me: why young Christians are leaving church and rethinking faith*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books.

- Kirkerådet (2010). *Gud gir – vi deler: Plan for trosopplæring i Den norske kirke*. Oslo: Kirkerådet.
- Danermark, B. (1997). *Att förklare samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Dean, K. C. (2010). *Almost Christian. What the faith of Our Teenagers Is Telling the American Church*. Oxford: Oxford University Press.
- Dean, K. C. og Foster, R. (1998) *The Godbearing life. The art of soul tending for youth ministry*. Nashville: Upper Room Books
- Mauss, A. L. (1969). "Dimensions of Religious Defection" i *Review of Religious Research* 10(3): 128-135.
- Norheim, B. E. H. (2014). *Kan tru praktiseres? Teologi for kristent ungdomsarbeid*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2008
- Perrin, R. (2020). *Changing shape. The faith lives of millennials*. London: Scm press.
- Sagdahl, M. S. (2020) «Praksis» fra Store Norske Leksikon. Hentet 12.04.21 fra: <https://snl.no/praksis>
- Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data* (5th edition). London: Sage.
- Sjaastad, E. (2013). *Praktisk teologi – hva og hvordan. En presentasjon og en vurdering av noen viktige trekk ved de siste tiårenes nyorientering innen fagfeltet*. Oslo: FiH forlaget.
- Skjevesland, O. (1999). *Invitasjon til praktisk teologi: en faginnføring*. Oslo: Luther forlag
- Statistisk sentralbyrå (2021). «Den norske kirke – hovedtall». Hentet 20.05.21 fra: <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/religion-og-livssyn/statistikk/den-norske-kirke>
- Tetzchner, S. V. (2020) «Internalisering» fra Store Norske Leksikon. Hentet 10.07.21 fra: <https://snl.no/internalisering>

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (4.utg.).
Bergen: Fagbokforlaget.

Volf, M. og Bass, D. C. (red). (2002) *Practicing theology: Beliefs and practices in Christian life*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans Publishing Company.

Wilken, L. (2020). «Pierre Bourdieu: Den praktiske sans». i Tidsskrift for professionsstudier (30) s. 122-126..

Zuckerman, P. (2011) *Faith no more – Why people reject religion*. New York: Oxford University Press

9 Vedlegg

9.1 Vedlegg 1: Intervjuguide

Introduksjonsspørsmål

Hvorfor takket du ja til å være med på dette?

Tema: Troen

- 1) Kan du beskrive ditt forhold til tro per i dag?
- 2) Kan du beskrive dit tidligere forhold til tro? Gjerne beskriv «troshistorien din».
- 3) Hva slags relasjon har familien din til tro?
- 4) Hva legger du i å være kristen? Hva mener du må være tilstede for at man kan identifisere seg som kristen?
- 5) Kan du reflektere noe over modenheten ved troen din? – Hvor stor grad av overbevisning opplevde du at troen din var preget av?
- 6) Hva slags bilde har/hadde du av Gud?

Tema: Ledertreningsprogrammet

- 1) Hva var motivasjonen din for å være en del av ledertreningstilbudet du var en del av?
- 2) Hva gikk ledertreningen ut på?
- 3) Kan du beskrive ledertreningsprogrammet?
- 4) Hvilke konsekvenser hadde ledertreningen for troen din?

Tema: Tilhørighet

- 1) Har du vært del av et kristent fellesskap?
- 2) Kan du beskrive fellesskapet du var en del av?
- 3) Hvor viktig var fellesskapet for troen din?
- 4) Opplevde du å ha tilhørighet til en menighet eller et kristent fellesskap?

Tema: Tjeneste

- 1) Hadde du noen tjeneste i det kristne fellesskapet?
- 2) Hvordan opplevde du tjenestefellesskapet i fellesskapet du var en del av?
- 3) Opplevde du at tjenesten hadde noe hensikt?
- 4) Trivdes du med å ha en konkret tjeneste i menigheten/fellesskapet?

Tema: Bibellesing

- 1) Hva slags forhold har du til Bibelen?
- 2) Leste du mye i Bibelen da du var med i ledertreningsprogrammet?
- 3) Har Bibelen vært viktig for troen din?
- 4) Opplever du har tilstrekkelig med kunnskap om Bibelens innhold?
- 5) Er det noe ved bibelen eller Bibellesing som har bidratt til at du ikke kaller deg kristen lenger?
- 6) Var Bibellesing viktig for deg da du identifiserte seg som kristen?

Tema: Brudd med troen

- 1) Når sluttet du å tro? Kan du beskrive situasjonen eller konteksten i livsperioden hvor du anser at bruddet skjedde?
- 2) Hvor gammel var du?
- 3) Hva anser du som viktige faktorer til at du brøt med troen?
- 4) Hva handler disse faktorene om tror du?

I den publiserte versjonen av denne masteroppgaven er transkripsjonen av intervju (s.66-134) fjernet av personvern hensyn.

9.8 Vedlegg 8: Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Når troen ikke blir livslang – En kvalitativ undersøkelse og en konstruktiv diskusjon”?

Dette er en henvendelse til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke faktorer til at ungdom og unge voksne som har vært aktive i ledertreningsprogrammer i regi av Den norske kirke, ikke lenger er aktive i menighet og har forlatt troen. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med masterprosjektet er å kartlegge faktorer til at ungdom og unge voksne som har vært aktive i ledertreningsprogram i Den norske kirke, ikke lenger bekjenner seg selv som kristne. Med utgangspunkt i disse faktorene vil masterprosjektets andre del bestå av en konstruktiv diskusjon om hva kirken kan lære av dette i sitt arbeid med ungdom. Prosjektets problemstilling lyder per nå: «Hvorfor forlater noen ungdommer troen, etter å ha vært en del av et ungdomsarbeid i Den norske kirke, og hvordan kan kirken møte denne utfordringen?». Dette er en masteroppgave som skal skrives gjennom høstsemesteret 2020, og leveres endelig i slutten av vårsemesteret 2021.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

MF-vitenskapelige høyskole er ansvarlig for prosjektet. Min veileder på dette prosjektet er Knut Tveitereid.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

I forbindelse med prosjektet ønsker jeg å intervju 5-6 personer som har vært en del av et ledertreningsopplegg over flere år, og som ikke lenger er aktive i en menighet eller identifiserer seg som kristen. Du får spørsmål om å delta, fordi jeg via andre bekjente har blitt tipset om at du kan være aktuell for prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Materialet samles inn gjennom semistrukturerte intervjuer. Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at du deltar i et intervju som vil ta om lag 45 minutter. Spørsmålene vil omhandle ditt forhold til kristen tro, om ledertreningsprogrammet du har vært en del av og grunnene til at du ikke lenger er aktiv i en menighet. Intervjuet vil bli tatt opp på lydopptak, og deretter transkribert som helhet. Det transkriberte intervjuet vil legges ved i oppgaven og sendes til deg for gjennomsyn i etterkant av intervjuet, slik at du får mulighet til å korrigere eventuelle feil. Alt som skrives i masteren vil selvfølgelig anonymiseres.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det vil kun være jeg og min veileder som har tilgang til opplysningene. Navn, e-post og alder vil lagres forsvarlig mens prosjektet pågår. Personopplysningene vil bli kodet og oppbevart et annet sted enn selve materialet. Ved prosjektets slutt, senest i september 2021, vil alle opplysninger anonymiseres. Grunnen til at det er nødvendig å lagre opplysningene er for å sikre oversikt over sammensetningen av informantene, og for

å kunne ta kontakt med informantene i etterkant for sitatsjekk. Alle personopplysninger vil anonymiseres i masteroppgaven, og uttalelsene vil ikke kunne knyttes direkte til enkeltpersoner.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er senest september 2021.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra MF-vitenskapelige høyskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- MF-vitenskapelige høyskole. Dersom du ønsker kontakt med veileder på prosjektet, ta kontakt med Knut Tveitereid på mail Knut.Tveitereid@mf.no.

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Ungdom vi ikke ser noe til lenger» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- åt intervjuet tas opp på lydopptaker og lagres elektronisk frem til prosjektet er avsluttet.
- At intervjuet transkriberes og legges ved i masteravhandlingen.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet og til å delta i masterprosjektet, under de forutsetningene som er skissert ovenfor.

Navn: _____

E-post: _____

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

9.9 Vedlegg 9: Godkjenning av NSD

Prosjekttittel

Når troen ikke blir livslang - En kvalitativ analyse og konstruktiv diskusjon

Referansenummer

778221

Registrert

20.07.2020

Behandlingsansvarlig institusjon

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Knut Tveitereid, Knut.Tveitereid@mf.no, tlf: 22590650

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Sensurert.

Prosjektperiode

01.08.2020 - 01.09.2021

Status

09.12.2020 - Vurdert

Vurdering (2)

09.12.2020 - Vurdert

NSD har vurdert endringen registrert 08.12.2020. Vi har nå registrert 01.09.2021 som ny sluttdato for behandling av personopplysninger. Oppdatert informasjonsskriv som oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13 er lastet opp. NSD vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Lykke til videre med prosjektet! Kontaktperson hos NSD: Kajsa Amundsen Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

21.07.2020 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 21.07.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte. MELD VESENTLIGE ENDRINGER Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om religion og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.12.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Kajsa Amundsen Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)